

**AN CHAIRT EORPACH
UM THEANGACHA
RÉIGIÚNACHA NÓ MIONLAIGH**

Tuarascáil mhíniúcháin

Tuarascáil mhíniúcháin¹

Réamhrá

1. Tá grúpaí díleasacha, bunaithe i réigiúin, in go leor tíortha Eorpacha a labhraíonn teanga nach í teanga thromlach an daonra í. Tharla sé sin mar gheall ar phróisis stairiúla nár chruthaigh stáit bunaithe ar chúrsaí teanga amháin agus inar comhtháthaíodh pobail níos lú i bpobail níos mó.

2. Tá an-difríocht le brath i gcás déimeagrafach teangacha réigiúnacha nó mionlaigh dá leithéid, ó chúpla míle go cúpla milliún cainteoir, mar atá i ndlí agus i gcleachtas na stát aonair ina leith. Ach is éard atá i gcoitinne ag go leor díobh ná go bhfuil éiginnteacht fúthu, cuid acu níos mó ná a chéile. Ina theannta sin, pé rud a bhíodh ann fadó, go minic eascraíonn na bagairtí atá os comhair na dteangacha réigiúnacha nó mionlaigh sin sa lá atá inniu ann as tionchar na sibhialtacha nua-aimseartha a chruthaíonn caighdeánú nach féidir a sheachaint, tionchar na meán cumarsáide go háirithe, chomh mór céanna le timpeallacht neamhbháil nó beartas rialtais ar son comhshamlú.

3. Tá comhlachtaí éagsúla i gComhairle na hEorpa ag léiriú imní faoi staid na dteangacha réigiúnacha nó mionlaigh le fada an lá. Is fíor go leagtar síos in Airteagal 14 den Choinbhinsiún chun Cearta an Duine agus Saoirsí Bunúsacha a Chosaint prionsabal an neamh-idirdhealaithe, ag cur cosc go háirithe, i leith na gceart agus saoirsí a ráthaíonn an Coinbhinsiún ar a laghad, ar aon idirdhealú bunaithe ar fhórais ar nós teanga nó caidreamh le mionlach náisiúnta. Cé go bhfuil sé sin tábhachtach, ní chruthaítear ach ceart do dhaoine aonair nach ndéanfar idirdhealú orthu, ní córas cosanta dearfaí do theangacha mionlaigh agus na pobail a úsáideann iad, mar a léirigh an Tionól Comhairleach chomh fada siar le 1957 i Rún 136 dá chuid. In 1961, i Moladh 285, d'éiligh an Tionól Parlaiminteach go gceapfaí beart cosanta chun cur leis an gCoinbhinsiún Eorpach chun cosaint a thabhairt do chearta mionlach tairbhe a bhaint as a gcultúr féin, a dteanga féin a úsáid, a scoileanna féin a bhunú agus mar sin de.

4. Ar deireadh, in 1981 ghlac Tionól Parlaiminteach Chomhairle na hEorpa le Moladh 928 ar fhadhbanna oideachais agus cultúir na dteangacha mionlaigh agus canúintí san Eoraip, agus an bhliain chéanna rith Parlaimint na hEorpa rún ar na ceisteanna céanna. Bhain an dá cháipéis de thátal as gur ghá cairt do chultúir agus do theangacha réigiúnacha nó mionlaigh a dhréachtú.

5. Ag gníomhú mar gheall ar na moltaí agus rún sin, chinn Buanchomhdháil Údaráis Áitiúla agus Réigiúnacha na hEorpa tabhairt faoi chairt Eorpach um theangacha réigiúnacha nó mionlaigh a ullmhú, mar gheall ar an ról a mheastar a bheidh ag údaráis áitiúla agus réigiúnacha maidir le teangacha agus cultúir ar leibhéal áitiúil agus réigiúnach.

6. I rith na réamhoibre sular dréachtaíodh an chairt féin rinneadh suirbhé ar staid iarbhír teangacha réigiúnacha agus mionlaigh san Eoraip agus, in 1984, eagraíodh éisteacht phoiblí ar ar fhreastail 250 duine a rinne ionadaíocht ar os cionn 40 teanga. Tugadh faoin dréachtú tosaigh le cúnaimh ó ghrúpa saineolaithe. I bhfianaise shuim láidir agus leanúnach Thionól Parlaiminteach Chomhairle na hEorpa agus Pharlaimint na hEorpa san ábhar seo, ghlac an Tionól Parlaiminteach páirt sa dréachtú agus coinníodh comhaltaí inniúla Pharlaimint na hEorpa ar an eolas faoin obair.

7. Ar deireadh, i Rún 192 (1988) de chuid na Buanchomhdhála, moladh téacs cairte a ceapadh chun stádas coinbhinsiúin a bhaint amach.

8. I ndiaidh an tionscnaimh sin, ar thacaigh an Tionól Parlaiminteach leis i dTuairim Uimh. 142 (1988) dá chuid, bhunaigh an Coiste Airí coiste ad hoc saineolaithe ar theangacha réigiúnacha nó mionlaigh san Eoraip (CAHLR)², a bhí freagrach as cairt a dhréachtú agus aird ar théacs na Buanchomhdhála. Chuir an coiste idir-rialtasach sin tús lena chuid oibre ag deireadh 1989. I bhfianaise a róil thábhachtaigh mar thionscnóirí an tionscadail, rinneadh ionadaíocht ar Bhuanchomhdháil Údaráis

¹ Aistriúchán é seo ón leagan i mBéarla

² *ad hoc committee of experts on regional or minority languages in Europe* (CAHLR)

Áitiúla agus Réigiúnacha na hEorpa agus ar an Tionól Parlaiminteach ag a chuid cruinnithe. Sular cuireadh téacs críochnaitheach na dréacht-chairte faoi bhráid an Choiste Airí in 1992, chuaigh CAHLR i gcomhairle le roinnt sainchoistí i gComhairle na hEorpa (cultúr, oideachas, cearta an duine, comhar dlí, fadhbanna coiriúlachta, údaráis áitiúla agus réigiúnacha, na meáin), chomh maith leis an gCoimisiún Eorpach um Dhaonlathas tríd an Dlí, agus tugadh aird ar a gcuid tuairimí san obair.

9. Ghlac an Coiste Airí leis an gcairt mar choinbhinsiún ag an 478ú cruinniú de chuid Theachtaí na nAirí an 25 Meitheamh 1992 agus osclaíodh é le síniú an 5 Samhain 1992 in Strasbourg.

Breithnithe ginearálta

Cuspóirí na cairte

10. Mar a léirítear go soiléir sa bhrollach, is é príomhchuspóir na cairte an cultúr. Ceapadh í chun teangacha réigiúnacha nó mionlaigh a chosaint agus a chur ar aghaidh mar ghné d'oidhreacht na hEorpa atá faoi bhagairt. Chuige sin ní amháin go bhfuil clásal neamh-idirdhealaithe inti a bhaineann le húsáid na dteangacha sin, foráiltear freisin inti do bhearta a thairgeann tacaíocht ghníomhach dóibh: is é an aidhm a áirithiú, a mhéad is féidir sin go réasúnta, go n-úsáidtear teangacha réigiúnacha nó mionlaigh san oideachas agus sna meáin agus go gceadaítear iad a úsáid i suíomhanna breithiúnacha agus riarthacha, sa saol eacnamaíoch agus sóisialta agus i ngníomhaíochtaí cultúrtha. Is ar an mbealach sin amháin ar féidir teangacha dá leithéid a chúiteamh, más gá, as cúinsí neamhfhabhracha san am atá thart agus iad a chaomhnú agus a fhorbairt mar ghné bheo d'fhéiniúlacht chultúrtha na hEorpa.

11. Féachtar sa chairt le teangacha réigiúnacha nó mionlaigh a chosaint agus a chur ar aghaidh, ní mionlaigh theangeolaíoch. Chuige sin leagtar béim ar an tsainghné chultúrtha agus ar úsáid teanga réigiúnaí nó teanga mhionlaigh i ngach gné de shaol a cuid cainteoirí. Ní bhunaítear aon chearta aonair ná comhchoiteanna sa chairt do chainteoirí teangacha réigiúnacha nó mionlaigh. Mar sin féin, beidh éifeacht fhollasach ar chás na bpobal lena mbaineann agus a mbaill aonair ag oibleagáidí na bpáirtithe i dtaobh stádas na dteangacha sin agus na reachtaíochta intíre a cheanglófar orthu a thabhairt isteach chun an chairt a chomhlíonadh.

12. Chum Buanchomhdháil Údaráis Áitiúla agus Réigiúnacha na hEorpa a dréacht-chairt agus chuir sí i láthair í roimh na hathruithe drámata i lár agus in oirthear na hEorpa agus i bhfianaise riachtanais na dtíortha a bhí ina mballstáit de Chomhairle na hEorpa cheana féin ag an am sin. Mar sin féin, deimhníodh ábharthacht na cairte agus a cur chuige i leith chás na dtíortha i lár agus in oirthear na hEorpa leis an speis mhór a léirigh ionadaithe roinnt de na tíortha sin i mbunú caighdeán Eorpach ar an ábhar seo.

13. Cé nach mbaineann an dréacht-chairt le fadhb na náisiúnach a dteastaíonn uathu a bheith neamhspleách nó go n-athrófaí teorainneacha, meastar go gcabhróidh sí, ar bhealach tomhaiste, réalaíoch, le fadhb na mionlach arb í an teanga a sainghné uathúil a mhaolú, trína gcur ar a suaimhneas sa stát inar fhág an stair iad. Ní claonadh dínasctha a neartú atá i gceist ar chor ar bith; ní dhéanfaidh cur leis an bhféidearthacht chun teangacha réigiúnacha nó mionlaigh a úsáid i ngnéithe éagsúla den saol ach na grúpaí a labhraíonn iad a chothú le doicheadall faoin am atá caite a chaitheamh díobh, rud a chuir cosc orthu glacadh lena n-áit sa tír ina gcónaíonn siad agus san Eoraip trí chéile.

14. Sa chomhthéacs sin ba cheart aird a tharraingt ar an gcaoi nach gcumann an chairt an caidreamh idir teangacha oifigiúla agus teangacha réigiúnacha nó mionlaigh i dtéarmaí iomaíochais ná naimhdis. Ina áit sin, glacan sí d'aon turas le cur chuige idirchultúrtha agus ilteangach ina bhfuil a háit chuí féin ag gach catagóir teanga. Tagann an cur chuige sin go hiomlán leis na luachanna a chosnaíonn Comhairle na hEorpa go traidisiúnta agus lena hiarrachtaí caidrimh níos dlúithe idir daoine a chur ar aghaidh chomh maith le comhar Eorpach méadaithe agus tuiscint níos fearr ar na grúpaí daonra difriúla laistigh den stát ar bhonn idirchultúrtha.

15. Ní phléann an chairt le cás na dteangacha nua, nach teangacha Eorpacha iad go minic, a d'fhéadfadh a theacht chun cinn sna stáit a shínigh an chairt mar gheall ar ghluaiseachtaí imirce le

deireanaí, a d'eascair go minic as bunchúiseanna eacnamaíocha. I gcás daonraí a labhraíonn teangacha dá leithéid, tagann fadhbanna sonracha imeasctha chun cinn. Ghlac CAHLR leis an dearcadh gur cheart aghaidh a thabhairt ar na fadhbanna sin astu féin, in ionstraim shonrach dlí más iomchuí.

16. Ar deireadh, is féidir a thabhairt faoi deara go gcuireann roinnt ballstát i gComhairle na hEorpa beartais i bhfeidhm cheana féin a dhéanann níos mó ná mar a éilítear sa chairt. Níl sé i gceist ar bhealach ar bith go mbainfeadh forálacha na cairte óna gceart sin a dhéanamh.

Bun-choincheapa agus cur chuige

Coincheap na teanga

17. Díríonn coincheap na teanga mar a úsáidtear sa chairt é ar fheidhm chultúrtha teanga go príomha. Is é sin an fáth nach sainmhínítear go suibiachtúil é ar bhealach a thíolactar ceart aonair, is é sin an ceart ag cách labhairt “ina dteanga féin”, agus go bhfágfar faoi gach duine aonair an teanga sin a shainmhíniú. Ní bhraítear ach an oiread ar shainmhíniú polaitiúil-sóisialta ná eitneach trí chur síos a dhéanamh ar theanga mar mheán grúpa áirithe shóisialta nó eitnigh. Dá bhrí sin, is féidir leis an gcairt sainmhíniú ar choincheap na mionlach teangeolaíoch a sheachaint, toisc nach é a haidhm cearta grúpaí mionlaigh eitneacha agus/nó cultúrtha a shonrú, ach teangacha réigiúnacha nó mionlaigh a chosaint agus a chur ar aghaidh dá réir.

Téarmeolaíocht a úsáidtear

18. De rogha ar nathanna eile ar nós “teangacha nach n-úsáidtear chomh forleathan”, ghlac CAHLR leis an téarma “teangacha réigiúnacha nó mionlaigh”. Seasann an aidiacht “réigiúnacha” do theangacha a labhraítear i gcuid theoranta de chríoch stáit, ina bhféadfaidís, ina theannta sin, a bheith á labhairt ag tromlach na saoránach. Tagraíonn an téarma “mionlaigh” do chásanna ina bhfuil an teanga á labhairt ag daoine nach bhfuil comhchruinnithe i gcuid shonrach de chríoch stáit nó ina labhraíonn grúpa daoine í atá, cé go bhfuil siad comhchruinnithe i gcuid de chríoch stáit, níos lú ó thaobh a lín de ná an daonra sa réigiún sin a labhraíonn teanga thromlaigh an stáit. Tagraíonn an dá théarma dá bhrí sin do chritéir fhíorasacha agus ní do thuairimí dlí agus baineann siad i gcás ar bith don chás i stát ar leith (mar shampla, d'fhéadfadh gurb ionann teanga mhionlaigh i stát amháin agus teanga thromlaigh i stát eile).

Easpa dealaithe idir “catagóirí” difriúla de theangacha réigiúnacha nó mionlaigh

19. Tháinig an fhadhb a bhaineann leis na difríochtaí ollmhóra idir cásanna teangacha réigiúnacha nó mionlaigh san Eoraip os comhair údair na cairte. Tá roinnt teangacha á labhairt i limistéar críochach sách mór, ag daonra suntasach agus tá cumas áirithe forbartha agus seasmhachta cultúrtha acu; níl teangacha eile á labhairt ach ag comhréir fíorbheag den daonra, i gcríoch shrianta, nó i gcomhthéacs atá thar a bheith mionlach agus a bhfuil acmhainneacht atá thíos leis go mór cheana féin ag baint leo dá marthanas agus dá bhforbairt.

20. Mar sin féin, cinneadh gan iarracht a dhéanamh catagóirí difriúla teangacha a shainmhíniú de réir a gcáis oibiachtúil. Ní chruthódh a leithéid de chur chuige an éagsúlacht atá ag baint le cásanna teanga san Eoraip. Go praiticiúil, is cás speisialta gach teanga réigiúnach nó mhionlaigh agus ní fiú iarracht a dhéanamh iad a bhrú isteach i ngrúpaí ar leith. Ba é an réiteach a glacadh ná an tuairim aonair a bhaineann le teanga réigiúnach nó mhionlaigh a chaomhnú, agus a chur ar chumas stát ag an am céanna a ngealltanais a chur in oiriúint do chás gach teanga réigiúnaí nó mionlaigh.

Easpa liosta de na teangacha réigiúnacha nó mionlaigh san Eoraip

21. Ní shonraítear sa chairt cé hiad na teangacha Eorpacha a thagann le coincheap na dteangacha réigiúnacha nó mionlaigh mar a shainmhínítear ina céad airteagal. Go deimhin, rinne Buanchomhdháil Údaráis Áitiúla agus Réigiúnacha na hEorpa réamhshuirbhé ar chás teangeolaíoch na hEorpa a spreag údair na cairte le cinneadh a dhéanamh gan liosta teangacha réigiúnacha nó mionlaigh a chur leis an

gcairt mar aguisín. Beag beann ar chomh saineolach is a bheadh siad siúd a chuirfeadh a leithéid de liosta i dtoll a chéile, is cinnte go n-easaontófaí leis i bhfad is i gcéin ar chúiseanna teangeolaíochta agus eile. Ina theannta sin, bheadh teorainn lena luach, mar i gcás na mbeart sonracha i gCuid III den chairt go bhfágтар faoi na páirtithe é den chuid is mó a chinneadh cé na forálacha a chuirfear i bhfeidhm ar theanga ar leith. Cuireann an chairt réitigh iomchuí chun cinn le haghaidh cásanna difriúla teangacha réigiúnacha nó mionlaigh ar leith ach ní thugtar aon réamhbhreithiúnas ar céard is cás sonracha ann i bhfíorchásanna.

Struchtúr na cairte

22. Ar láimh amháin, bunaíonn an chairt croí-phrionsabail choitinne, a leagtar amach i gCuid II, a bhaineann le gach teanga réigiúnach nó mhionlaigh. Ar an láimh eile, tá sraith forálacha sonracha i gCuid III den chairt a bhaineann le ról teangacha réigiúnacha nó mionlaigh sna hearnálacha éagsúla de shaol an phobail: is faoi na stáit ar leith é, laistigh de theorainneacha áirithe, a chinneadh cé acu de na forálacha sin a bheidh i bhfeidhm ar gach teanga a labhraítear ina gcíocha féin. Chomh maith leis sin, tá cúpla rogha lena mbaineann géire dhifriúil, idir bheag agus mhór, i gceist le cuid mhór de na forálacha. Caithear rogha amháin a chur i bhfeidhm “i gcomhréir leis an gcor ina bhfuil gach teanga”.

23. Tugann an tsolúbthacht sin aird ar na difríochtaí móra i gcásanna de facto teangacha réigiúnacha nó mionlaigh (líon na gcainteoirí, méid na hilroinnte, etc.). Tá aird freisin ar na costais a bhaineann le go leor dá forálacha agus cumas éagsúil riarthach agus airgeadais na stát Eorpach. Chuige sin tá sé tábhachtach go gceadaítear do na páirtithe cur lena gceanglas níos deireanaí, de réir mar a fhorbraíonn a stádas dlí nó mar is féidir de bharr a gcúinsí airgeadais.

24. Ar deireadh, tá forálacha cuir i bhfeidhm i gCuid IV den chairt, lena n-áirítear go háirithe coiste Eorpach saineolaithe a bhunú chun monatóireacht a dhéanamh ar fheidhmiú na cairte.

Tráchtairacht ar fhorálacha na cairte

Brollach

25. Leagtar amach sa bhrollach na cúiseanna ar dréachtaíodh an chairt agus mínítear ann a bhun-chur chuige fealsúnachta.

26. Is é aidhm Chomhairle na hEorpa aontacht níos fearr a bhaint amach idir a ballstáit chun a gcomh-oidhreacht agus idéalacha a chur ar aghaidh. Tá an ilchineálacht teangeolaíochta ar cheann de na gnéithe is luachmhaire d’oidhreacht chultúrtha na hEorpa. Ní féidir sainiúlacht chultúrtha na hEorpa a thógáil ar bhonn caighdeánú teangeolaíochta. Ina áit sin, cuireann cosaint agus neartú a teangacha traidisiúnta réigiúnacha agus mionlaigh le tógáil na hEorpa, nach féidir a bhunú ach ar phrionsabail iolraíocha, de réir idéalacha bhallstáit Chomhairle na hEorpa.

27. Tagraítear sa bhrollach don Chúnant Idirnáisiúnta ar Chearta Sibhialta agus Polaitiúla de chuid na Náisiún Aontaithe agus don Choinbhinsiún Eorpach um Chearta an Duine. Chomh maith leis sin, luaitear na ceanglais pholaitiúla a nglactar leo i gcreat na Comhdhála um Shlándaíl agus Comhar san Eoraip. Agus aird ar laigí reatha cuid de theangacha stairiúla réigiúnacha nó mionlaigh na hEorpa, áfach, ní leor mar chosaint é cosc a chur ar idirdhealú ar a lucht úsáidte. Tá tacaíocht speisialta a léiríonn leasanna agus mianta lucht úsáidte na dteangacha sin riachtanach dá gcaomhnú agus dá bhforbairt.

28. Cloíonn cur chuige na cairte leis na prionsabail a bhaineann leis an bhflaitheas náisiúnta agus an iomláine chríochach. Ceanglaítear ar gach stát aird a thabhairt ar fhírinne chultúrtha agus shochoaíoch agus níl aon cheist ann go ndéanfar agóid i gcoinne aon oird pholaitiúil nó institiúidigh. Ina áit sin, toisc go nglacann na ballstáit le struchtúir chríochacha agus stáit mar atá siad, creideann siad gur gá, laistigh de gach stát, ach ar bhealach comhpháirteach, tabhairt faoi bhearta chun teangacha réigiúnacha nó mhionlaigh a chur ar aghaidh.

29. Deimhnítear prionsabail an ilchultúrachais agus an ilteangachais agus dá réir baintear aon mhíthuisicint faoi aidhmeanna na cairte, nach ndéanann iarracht ar chor ar bith grúpaí teangeolaíocha a

scaradh amach ar bhealach ar bith. Ina áit sin, aithnítear go gcaithfidh an teanga oifigiúil (nó ceann de na teangacha oifigiúla) a bheith ar eolas i ngach stát; dá bhrí sin, níor cheart aon cheann d'fhorálacha na cairte a léirmhíniú mar fhoráil a chuireann bac ar theangacha oifigiúla a bheith ar eolas.

Cuid I – Forálacha ginearálta

Airteagal 1 – Sainmhíniúcháin

Sainmhíniú ar “teangacha réigiúnacha nó mionlaigh” (Airteagal 1, mír a)

30. Leagtar béim sa sainmhíniú a úsáidtear sa chairt ar thrí ghné:

Teangacha a úsáideann náisiúnaigh an stáit go traidisiúnta:

31. Ní hé cuspóir na cairte na fadhbanna a eascraíonn as an imirce le deireanaí a réiteach, as a n-eascraíonn grúpaí a labhraíonn teanga iasachta i dtír na himirce nó uaireanta ina dtír dhúchais má fhilleann siad abhaile. Go háirithe, ní bhaineann an chairt leis an bhfeiniméin de ghrúpaí neamh-Eorpacha a chuaigh ar imirce le deireanaí chuig an Eoraip agus a fuair náisiúnachas i stát Eorpach. Léiríonn na nathanna “teangacha réigiúnacha nó mionlaigh stairiúla” (feic an dara halt sa bhrollach) agus teangacha “a úsáidtear go traidisiúnta” sa stát (Airteagal 1, mír a) go soiléir nach mbaineann an chairt ach le teangacha stairiúla, is é sin teangacha a labhraíodh le fada an lá sa stát lena mbaineann.

Teangacha nach ionann iad:

32. Caithfidh difríocht shoiléir a bheith idir na teangacha sin agus an teanga nó na teangacha eile a labhraíonn an chuid eile de dhaonra an stáit. Ní bhaineann an chairt le leaganacha áitiúla ná le canúintí difriúla den teanga chéanna. Mar sin féin, ní thugtar tuairim ar an gceist achrannach go minic faoin bpointe ag a gcuimsíonn foirmeacha difriúla léirithe teangacha ar leith. Braitheann an cheist sin ní amháin ar chúinsí teangeolaíocha, ach freisin ar fheiniméin shíceacha-shocheolaíocha agus pholaitiúla a d'fhéadfadh freagra difriúil a thabhairt i ngach cás. Dá réir, fágfar faoi na húdaráis lena mbaineann i ngach stát é, de réir a phróiseas daonlathach féin, a chinneadh cén pointe ag a gcuimsíonn foirm léirithe teanga ar leith.

Bonn críochach:

33. Is teangacha críochacha iad formhór na dteangacha a bhaineann leis an gcairt, is é sin teangacha a úsáidtear go traidisiúnta i limistéar geografach ar leith. Is é sin an fáth a bhféachtar sa chairt leis an “gcríoch ina n-úsáidtear an teanga réigiúnach nó mhionlaigh” a shainmhíniú. Ní hionann í agus an chríoch ina bhfuil an teanga sin in uachtar nó ina labhraíonn an tromlach í amháin, toisc go bhfuil go leor teangacha ina dteangacha mionlaigh anois fiú sna limistéir ina bhfuil a mbonn críochach traidisiúnta. Is é an chúis a mbaineann an chairt le teangacha ag a bhfuil bonn críochach go príomha ná go dteastaíonn sainmhíniú ar réimse geografach chun forálacha a chur i bhfeidhm ann, seachas an stát trí chéile, i gcás fhormhór na mbearta a mholtar sa chairt. Ar ndóigh, tá cásanna ann ina labhraítear níos mó ná teanga réigiúnach nó mhionlaigh amháin i gcríoch ar leith; pléann an chairt leis na cásanna sin freisin.

Sainmhíniú ar chríoch teanga réigiúnaí nó teanga mhionlaigh (Airteagal 1, mír b)

34. Is ionann an chríoch a dtagraítear di agus an chríoch ina labhraítear teanga réigiúnach nó mhionlaigh i measc líon suntasach daoine, fiú mura bhfuil i gceist ach mionlach, agus a thagann lena bonn stairiúil. Toisc go gcaithfidh na téarmaí a úsáidtear sa chairt ina leith sin a bheith sách solúbtha, is faoi gach stát sainmhíniú níos mionsonraí a thabhairt, de réir mheon na cairte, ar a thuairim ar chríoch teangacha réigiúnacha nó mionlaigh, agus aird á tabhairt ar fhorálacha Airteagal 7, mír 1.b, a bhaineann le críoch teangacha réigiúnacha nó mionlaigh a chosaint.

35. Cuid thábhachtach den fhoráil sin is ea “líon áirithe daoine ionas go bhfuil call leis na bearta cosantacha agus gríosaitheacha éagsúla a ghlacadh”. Sheachain údair na cairte céatadán sonraithe

cainteoirí teanga réigiúnaí nó teanga mhionlaigh a bhunú a mbeadh na bearta a leagtar síos sa chairt le cur i bhfeidhm dóibh. B'fhearr leo é a fhágáil faoin stát measúnú a dhéanamh, de réir mheon na cairte, bunaithe ar nádúr gach birt dá bhforáiltear, ar an líon iomchuí cainteoirí den teanga a theastódh chun glacadh leis an mbeart lena mbaineann.

Sainmhíniú ar “theangacha neamhchríochacha” (Airteagal 1, mír c)

36. Níl “teangacha neamhchríochacha” san áireamh i gcatagóir na dteangacha réigiúnacha nó mionlaigh toisc nach bhfuil bonn críochach acu. Ar bhealaí eile, mar sin féin, tagann siad leis an sainmhíniú in Airteagal 1, mír a, is é sin teangacha a úsáideann saoránaigh an stáit go traidisiúnta i gcríoch stáit. Is samplaí de theangacha neamhchríochacha iad an Ghiúdais agus an Romainis.

37. Toisc nach bhfuil bonn críochach acu, ní féidir ach cuid theoranta den chairt a chur i bhfeidhm ar na teangacha sin. Go háirithe, tá sé d'aidhm ag formhór na bhforálacha i gCuid III teangacha réigiúnacha nó mionlaigh a chosaint nó a chur ar aghaidh i dtaca leis an gcríoch ina n-úsáidtear iad. Is féidir Cuid II a chur i bhfeidhm níos éasca ar theangacha neamhchríochacha, ach mutatis mutandis amháin, agus ar na téarmaí a leagtar amach in Airteagal 7, mír 5.

Airteagal 2 – Gealltanais

38. Déantar dealú in Airteagal 2 idir an dá phríomhchuid sa chairt, is iad sin Cuid II agus Cuid III.

Cur i bhfeidhm Chuid II (Airteagal 2, mír 1)

39. Tá raon Chuid II ginearálta agus tá sí ar fad le cur i bhfeidhm ar gach teanga réigiúnach nó mhionlaigh a labhraítear ar chríoch Stáit ar páirtí den chairt é. Tabharfar faoi deara, mar sin féin, go léiríonn an nath “i gcomhréir leis an gcor ina bhfuil gach teanga” gur scríobhadh an chuid sin chun freastal ar an iléagsúlacht ollmhór a bhaineann le cásanna teangacha a d'fhéadfaí a fheiceáil sna tíortha Eorpacha éagsúla agus laistigh de gach tír. Go háirithe, éilítear sa chéad mhír ar Stáit ar páirtí den chairt iad gabháil ar láimh go dtiocfaidh a mbeartas, a reachtaíocht agus a gcleachtas le roinnt prionsabal agus cuspóirí. Tá a sainmhíniú siúd sách ginearálta agus féadfaidh na stáit lena mbaineann discríd leathan a úsáid maidir le léirmhíniú agus feidhmiú (feic na mínithe thíos faoi Chuid II).

40. Cé nach féidir le Stáit ar páirtí iad den chairt an stádas a ráthaítear di faoi Chuid II den chairt a dheonú ná a dhiúltú do theanga réigiúnach nó mhionlaigh, tá siad freagrach, mar údarais chun an chairt a fheidhmiú, as a chinneadh an ionann an fhoirm léirithe a úsáidtear i limistéar faoi leith ina gcríoch nó a úsáideann grúpa faoi leith dá náisiúnaigh, agus teanga réigiúnach nó mhionlaigh de réir bhrí na cairte.

Cur i bhfeidhm Chuid III (Airteagal 2, mír 2)

41. Is é cuspóir Chuid III na prionsabail ghinearálta a dhearbhaítear i gCuid II a aistriú ina rialacha beachta. Cuireann sé ceangal ar na stáit chonartha sin, sa bhreis ar fhorálacha Chuid II, gabháil ar láimh forálacha Chuid III a roghnaigh siad a chur i bhfeidhm. Ionas gur féidir an chairt a chur in oiriúint do na cásanna éagsúla teangeolaíoch a fhaightear sna stáit Eorpacha éagsúla, rinne údair na cairte foráil do mhodhnú dépháirteach: ar an gcéad dul síos, féadfaidh na stáit na teangacha a n-aontaíonn siad go gcuirfead Cuid III den chairt i bhfeidhm orthu a ainmniú agus, ar an dara dul síos, i gcás gach teanga a nglacann siad go mbeidh an chairt le cur i bhfeidhm uirthi, féadfaidh siad a chinneadh cé na forálacha i gCuid III a nglacfaidh siad leo.

42. Is féidir le stát conartha, gan cur i gcoinne bhrí na cairte, a aithint go bhfuil teanga réigiúnach nó mhionlaigh ar leith ina chríoch ach go measann sé gur fearr, ar chúiseanna faoina lándiscríd féin, nach rachadh forálacha Chuid III den chairt chun tairbhe na teanga sin. Is léir, mar sin féin, má spreagtar stát le teanga réigiúnach nó mhionlaigh aitheanta a chur as an áireamh go hiomlán chun tairbhe a bhaint as Cuid III, go gcaithfidh na cúiseanna leis sin teacht le meon, le cuspóirí agus le prionsabail na cairte.

43. A luaithe is a aontaíonn stát Cuid III a chur i bhfeidhm ar theanga réigiúnach nó mhionlaigh a labhraítear ina chríoch, beidh air fós a chinneadh cé na míreanna de Chuid III atá le cur i bhfeidhm ar an teanga réigiúnach nó mhionlaigh áirithe sin. Faoi mhír 2 d'Airteagal 2, gabhann na páirtithe ar lámh 35 mhír nó fhomhír ar a laghad a roghnaítear ó fhorálacha Chuid III a chur i bhfeidhm. Cuimseoidh ról an stáit sa rogha idir na míreanna difriúla an chairt a léiriú chomh gar agus is féidir do chomhthéacs áirithe gach teanga réigiúnaí nó mionlaigh.

44. Chuige sin, coinnítear líon na gcoinníollacha a shonraítear in Airteagal 2, mír 2, chomh beag agus is féidir, chun foráil a dhéanamh do dháileadh réasúnach ghealltanais na bpáirtithe i measc airteagail dhifriúla na cairte agus dá réir a áirithiú nach ndéanann siad neamhaird de réimsí mór cosanta na dteangacha réigiúnacha nó mionlaigh (oideachas, údaráis bhreithiúnacha, údaráis riarthacha agus seirbhísí poiblí, na meáin, gníomhaíochtaí agus saoráidí cultúrtha, an saol eacnamaíoch agus sóisialta).

45. Tagraíonn an nath “mír nó fomhír” d'fhorálacha ar leith sa chairt a sheasann astu féin. Dá bhrí sin, má roghnaíonn stát mír 3 d'Airteagal 9, caithear leis an mír sin mar aonad amháin chun críocha Airteagal 2, mír 2; beidh sé sin i bhfeidhm freisin má ghlacann stát le fomhír g ó Airteagal 8, mír 1. Má tá cúpla rogha i mír nó i bhfomhír áirithe, beidh rogha amháin a roghnú ionann le fomhír chun críocha Airteagal 2, mír 2. Mar shampla, in Airteagal 8, má roghnaíonn stát rogha a.iii i mír 1, is ionann an téacs sin agus “fomhír”. Tá an cás difriúil nuair nach malairt atá i gceist leis na roghanna ach gur féidir glacadh leo in éindí. Dá bhrí sin, in Airteagal 9, má roghnaíonn stát roghanna a.iii agus a.iv i mír 1, is ionann na téacsanna sin agus dhá fhomhír de réir bhrí Airteagal 2.

46. Is é aidhm na roghanna sin gné eile solúbthachta a thabhairt isteach sa chairt chun aird a thabhairt ar na difríochtaí móra i gcás de facto teangacha réigiúnacha nó mionlaigh. Is léir go bhfuil forálacha áirithe ann a oireann go hiomlán do theanga réigiúnach a úsáideann líon mór cainteoirí ach nach n-oireann do theanga mhionlaigh nach n-úsáideann ach grúpa beag daoine. Beidh dualgas ar na stáit, seachas rogha a dhéanamh idir na roghanna malartacha sin gan fáth gan ábhar, féachaint leis an bhfoclaíocht is fearr a oireann do shaintréithe agus do staid forbartha na teanga a aimsiú le haghaidh gach teanga réigiúnach nó mionlaigh. Cuirtear cuspóir na foclaíochta malartaí sin in iúl go soiléir i dtéacs na n-airteagal nó na míreanna ábhartha i gCuid III, a fhorálann go bhfuil siad infheidhme “i gcomhréir leis an gcor ina bhfuil gach teanga”. Go ginearálta, agus in éagmais tosa ábhartha eile, thabharfadh sé sin le tuiscint, mar shampla, dá mhéid líon na gcainteoirí atá ag teanga réigiúnach nó mhionlaigh agus dá aonchineálaí an daonra réigiúnach, is é is “láidre” an rogha ba cheart a roghnú; níor cheart glacadh le malairt níos laige ach nuair nach féidir an rogha níos láidre a chur i bhfeidhm mar gheall ar chás na teanga faoi chaibidil.

47. Is faoi na stáit é mar sin na forálacha i gCuid III a roghnú a chruthóidh creat leanúnach atá in oiriúint do chás sonrathach gach teanga. Féadfaidh siad freisin, más fearr leo, glacadh le creat ginearálta a chuirfeadh i bhfeidhm ar gach teanga nó ar ghrúpa teangacha.

Airteagal 3 – Socruithe praiticiúla

48. Déantar cur síos in Airteagal 3 ar an nósmaireacht chun na prionsabail ar tugadh breac-chuntas orthu in Airteagal 2 a chur i bhfeidhm: sonraíonn gach Stát Conartha ina ionstraim daingniúcháin, glactha, faofa nó aontachais, ar an gcéad dul síos, na teangacha réigiúnacha nó mionlaigh sin dá bhfuil Cuid III i bhfeidhm, agus, ar an dara dul síos, na míreanna i gCuid III a roghnaíodh chun cur i bhfeidhm ar gach teanga, agus é intuigthe nach gá na míreanna céanna a roghnú le haghaidh gach teanga.

49. Ní éilíonn an chairt, in Airteagal 2, go nglacfaí le Cuid II agus le Cuid III araon, toisc go bhféadfadh stát rogha a dhéanamh an coinbhinsiún a dhaingniú gan aon teanga a roghnú chun críocha Cuid III a fheidhmiú. I gcás dá leithéid, ní bheadh ach Cuid II i bhfeidhm. Go ginearálta, de réir mheon na cairte éilítear ar stáit úsáid a bhaint as na féidearthachtaí a eascraíonn as Cuid III, a chuimsíonn croí na cosanta a thugann an chairt.

50. Is léir freisin, ag am ar bith, go bhféadfaidh páirtí glacadh le hoibleagáidí nua, mar shampla tríd

an tairbhe a bhaineann le forálacha Chuid III den chairt a shíneadh go teanga réigiúnach nó mhionlaigh eile nó trí ghlacadh le míreanna sa chairt, i leith teanga nó i leith gach teanga mionlaigh nó réigiúnaí a labhraítear ina chríoch, nár glacadh leo roimhe sin.

51. Tugtar aird san fhocláíocht in Airteagal 3 ar an staid i stáit áirithe ina bhféadfadh teanga náisiúnta ag a bhfuil stádas teanga oifigiúla de chuid an stáit, sa stát trí chéile nó i gcuid dá chríoch, a bheith ar bhealaí eile cosúil le cás na dteangacha réigiúnacha nó mionlaigh mar a shainmhínítear in Airteagal 1, mír a, toisc go n-úsáideann grúpa í a bhfuil a líon níos lú ná an daonra a úsáideann an teanga oifigiúil/na teangacha oifigiúla eile. Má theastaíonn ó stát go mbainfeadh teanga oifigiúil nach n-úsáidtear chomh forleathan céanna dá leithéid tairbhe as na bearta a fhoráiltear di sa chairt chun í a chosaint agus a chur ar aghaidh, cuirtear ar a chumas a chinneadh go mbeidh an chairt i bhfeidhm ar an teanga sin. Má shíntear feidhmiú na cairte chuig teanga oifigiúil, beidh gach airteagal sa chairt, Airteagal 4, mír 2 san áireamh, bailí fós.

Airteagal 4 – Córais um chosaint atá ann cheana

52. Baineann an t-airteagal seo leis an gcairt a chónascadh le reachtáíocht intíre nó le comhaontuithe idirnáisiúnta ina leagtar síos stádas dlí do mhionlaigh theangeolaíocha.

53. Sa chás go bhfuil stádas arna sainmhíniú i ndlí intíre nó faoi chomhaontuithe idirnáisiúnta ag teangacha áirithe nó ag na mionlaigh a úsáideann iad cheana féin, is léir nach é cuspóir na cairte na cearta agus na ráthaíochtaí a aithnítear sna forálacha sin a laghdú. Ach cuirtear an chosaint a thugann an chairt sa bhreis ar na cearta agus na ráthaíochtaí a thugann ionstraimí eile cheana féin. Chun na gealltanais sin ar fad a fheidhmiú, sa chás go bhfuil forálacha iomaíocha i gceist ar an ábhar céanna, cuirtear na forálacha is fabhraí i bhfeidhm ar na mionlaigh nó ar na teangacha lena mbaineann. Dá bhrí sin níor cheart go mbeadh forálacha níos sriantaí i ndlí intíre nó faoi ghealltanais idirnáisiúnta eile ina gconstaic do fheidhmiú na cairte.

54. Baineann mír 1 den airteagal seo le cás sonracha na gcearta a ráthaítear leis an gCoinbhinsiún Eorpach um Chearta an Duine. Féachtar leis an bhféidearthacht go bhféadfaí aon fhorálacha sa chairt a léirmhíniú ar bhealach a bhainfeadh ón gcosaint a thugtar ansin do chearta daonna daoine aonair a chur as an áireamh.

Airteagal 5 – Oibleagáidí atá ann cheana

55. Mar a thugtar le fios cheana féin sa bhrollach, caithear cosaint agus cur ar aghaidh teangacha réigiúnacha nó mionlaigh, arb iad cuspóir na cairte iad, a dhéanamh laistigh den chreat a bhaineann leis an bhflaitheas náisiúnta agus an iomláine chríochach. Dearbhaíonn an t-airteagal sin go soiléir nach n-athraítear oibleagáidí reatha na bpáirtithe ina leith sin. Go háirithe, cé go bhfuil an stát, trí dhaingniú na cairte, tar éis gealltanais a ghabháil ar lámh i leith teanga réigiúnach nó mhionlaigh, ní féidir le stát eile ag a bhfuil speis speisialta sa teanga sin ná ní féidir le lucht úsáidte na teanga é sin a úsáid mar leithscéal chun tabhairt faoi aon ghníomh dochrach d'fhlaitheas nó d'iomláine chríochach an stáit sin.

Airteagal 6 – Faisnéis

56. Bunaítear gealltanais do sholáthar faisnéise san airteagal seo a spreagtar de bharr nach mbeidh an chairt go hiomlán éifeachtach riamh mura bhfuil na húdaráis inniúla agus na heagraíochtaí agus na daoine leasmhara ar an eolas faoi na hoibleagáidí a eascraíonn aisti.

Cuid II – Cuspóirí agus prionsabail

(Airteagal 7)

Liosta cuspóirí agus prionsabail atá sa chairt (Airteagal 7, mír 1)

57. Baineann na forálacha seo ó bhonn le cuspóirí agus prionsabail, agus ní le rialacha beachta atá le cur i bhfeidhm. Meastar go gcuimsíonn na cuspóirí agus prionsabail sin an chreat a theastaíonn chun teangacha réigiúnacha nó mionlaigh a chaomhnú. Tá sé phríomh-cheannteideal ag baint leo.

Teangacha réigiúnacha nó mionlaigh a aithint (Airteagal 7, mír 1.a)

58. Baineann sé seo lena aithint gur ann do na teangacha sin agus le haitheantas do dhlísteacht a n-úsáide. Níor cheart aitheantas dá leithéid a mheascadh le haitheantas do theanga mar theanga oifigiúil. Is réamhchoinníoll é a admháil gur ann do theanga chun a gnéithe agus riachtanais shonracha a chur san áireamh agus gníomhú ar a son.

Limistéar geografach gach teanga réigiúnaí nó mionlaigh a urramú (Airteagal 7, mír 1.b)

59. Cé go measann an chairt gur inmhianaithe a áirithiú go bhfuil seasmhacht idir críoch teanga réigiúnaí nó teanga mhionlaigh agus aonán riarthach críochach iomchuí, is léir nach féidir an cuspóir sin a bhaint amach i ngach cás, toisc go bhféadfadh patrúin lonnaithe a bheith róchasta agus go bhféadfadh cinneadh na n-aonán riarthach críochach brath go dlísteacht ar chúinsí eile seachas úsáid teanga. Dá réir sin, ní éilíonn an chairt go mbeadh críoch teanga réigiúnaí nó teanga mhionlaigh ag teacht i ngach cás leis an aonad riarthach.

60. Ar an lámh eile, cáineann sí cleachtais a cheapann ilroinnt críche a fhágann go mbeidh sé níos deacra an teanga a úsáid nó go mbeidh sé níos deacra uirthi maireachtáil nó go roinnfear pobal teanga i measc aonaid éagsúla riarthacha nó chríochacha. Murar féidir aonaid riarthacha a chur in oiriúint do theanga réigiúnach nó mhionlaigh atá ann, caithfidh siad a bheith neodrach ar a laghad, agus gan drochthionchar a imirt ar an teanga. Go háirithe, caithfidh údaráis áitiúla nó réigiúnach a bheith in ann a ndualgais i leith na dteangacha sin a chomhlíonadh.

An gá le gníomh dearfach chun dul chun tairbhe teangacha réigiúnacha nó mionlaigh (Airteagal 7, mír 1.c agus d)

61. Is léir sa lá atá inniu ann, mar gheall ar laige na dteangacha réigiúnacha nó mionlaigh iomadúla, nach leor cosc ar idirdhealú amháin chun a áirithiú go mairfidh siad. Teastaíonn tacaíocht dhearfach uathu. Is é sin an coincheap a chuirtear in iúl i mír 1.c. Sa mhír sin fágfar faoi na stáit é a chinneadh cén chaoi a bhfuil sé i gceist acu gníomhú chun teangacha réigiúnacha nó mionlaigh a chur ar aghaidh chun iad a chaomhnú, ach leagtar béim sa chairt go gcaithfidh gníomh dá leithéid a bheith diongbháilte.

62. Chomh maith leis sin, mar a luaitear i mír 1.d, caithfear a áireamh san iarracht seo chun teangacha a chur ar aghaidh, gníomh ar son na féidearthachta go n-úsáidfear teangacha réigiúnacha nó mionlaigh gan srian, idir chaint agus scríobh, ní amháin sa saol príobháideach agus i gcaidrimh aonair, ach i saol an phobail freisin, is é sin laistigh de chreat foras, gníomhaíochtaí sóisialta agus an tsaoil eacnamaíoch. Ar ndóigh braithfidh an suíomh a bheidh ag teanga réigiúnach nó mhionlaigh i gcomhthéacsanna poiblí ar a sainghnéithe sonracha féin, agus beidh éagsúlachtaí idir teangacha ina leith. Ní leagtar síos cuspóirí beachta sa chairt ina leith sin, agus í sásta iarracht chun teangacha a chur ar aghaidh a éileamh.

Ráthaíocht do theagasc agus staidéar teangacha réigiúnacha nó mionlaigh (Airteagal 7, mír 1.f agus h)

63. Cúinse riachtanach i gcothú agus caomhnú teangacha réigiúnacha nó mionlaigh is ea an t-aitheantas atá acu sa chóras oideachais. Tá an chairt sásta i gCuid II an prionsabal a dhearbhu, agus é a fhágáil faoi na stáit chun bearta cuir i bhfeidhm a shainmhíniú. Ach éilítear ann go mbeadh teangacha réigiúnacha nó mionlaigh i láthair “ag gach céim iomchuí” sa chóras oideachais. Ar ndóigh, beidh éagsúlachtaí idir na socrúithe chun teanga réigiúnach nó mhionlaigh a theagasc ag brath ar leibhéal an oideachais lena mbaineann. Go háirithe, i roinnt cásanna, beidh gá le foráil do theagasc “sa” teanga réigiúnach nó mhionlaigh agus i gcásanna eile ní theastóidh ach an teanga “a theagasc”. Ní fhéadtar ach teagasc na teanga réigiúnaí nó mionlaigh ag leibhéal nach mbeadh an teanga iomchuí dóibh, i bhfianaise

a saintréithe áirithe féin, a fhágáil ar lár.

64. Cé go mbaineann mír 1.f le teagasc sa teanga nó teagasc na teanga a bhunú nó a chosaint mar mhodh seachadta na teanga, foráiltear i mír 1.h do chur ar aghaidh staidéar agus taighde ar theangacha réigiúnacha nó mionlaigh i suíomh ollscoile nó a chomhionann, toisc go bhfuil obair dá leithéid riachtanach d'fhorbairt teangacha dá leithéid i dtéarmaí foclóra, gramadaí agus comhréire. Tá cur ar aghaidh staidéar dá leithéid ina chuid den iarracht ghinearálta teangacha réigiúnacha nó mionlaigh a chur ar aghaidh chun a ndul chun cinn bunúsach a chothú.

Saoráidí a sholáthraítear do dhaoine nach labhraíonn teangacha réigiúnacha nó mionlaigh chun go bhfaighidh siad eolas orthu (Airteagal 7, mír 1.g)

65. Tuigeann cainteoirí teangacha réigiúnacha nó mionlaigh go gcaithfidh an teanga oifigiúil a bheith acu ar mhaithe lena gcomhlíonadh pearsanta féin. Ach de réir na béime sa bhrollach ar luach an idirchultúrachais agus an ilteangachais, is inmhianaithe nach iad cainteoirí na dteangacha réigiúnacha nó mionlaigh amháin a ghlacfaidh leis go mbeadh cúpla teanga ar a dtail acu. Chun cumarsáid agus tuiscint idir grúpaí teanga a éascú, iarrtar ar na páirtithe, i gcríocha ina bhfuil teanga réigiúnach nó mhionlaigh, saoráidí a chur ar fáil do dhaoine nach cainteoirí dúchais na teanga sin iad chun í a fhoghlaim más mian leo.

66. Is eol do chách nach mór gurb é cuspóir na n-údarás iomchuí i roinnt stát gurb í an teanga réigiúnach an teanga a labhrófaí go hiondúil agus go ginearálta sa réigiún, agus tugtar faoi bhearta chun a áirithiú go mbeadh an teanga ar eolas fiú ag daoine nach cainteoirí dúchais na teanga iad. Níl beartas dá leithéid ag teacht i gcoinne na cairte, ach ní leor é do chuspóir mhír 1.g. Féachann an mhír sin lena áirithiú go bhfuil comh-thréscaoilteacht níos mó idir grúpaí teangacha agus sin amháin.

Caidreamh idir grúpaí a labhraíonn teanga réigiúnach nó mhionlaigh (Airteagal 7, mír 1.e agus i)

67. Is gá go mbeadh deis ag grúpaí a labhraíonn an teanga réigiúnach nó mhionlaigh chéanna tabhairt faoi chomhaisig chultúrtha agus a gcaidrimh a fhorbairt go ginearálta, chun cur le caomhnú agus le saibhriú a dteanga in éindí. Chuige sin, féachtar sa chairt le patrúin ilroinnte lonnaíochta, ranna riarthacha i stát nó an chaoi a bhfuil grúpaí dá leithéid lonnaithe i stáit dhifriúla a chosc ó bheith ina chonstaic le caidrimh eatarthu.

68. Mar sin féin, níor cheart feasacht ar fhéiniúlacht roinnte idir cainteoirí teanga réigiúnaí nó teanga mhionlaigh a léiriú go diúltach de thoradh eisiachas nó imeallú maidir le grúpaí sóisialta eile. Dá bhrí sin freastalaíonn an cuspóir i leith caidrimh chultúrtha a chur ar aghaidh le cainteoirí teangacha réigiúnacha nó mionlaigh difriúla ar an sprioc a bhaineann le saibhriú cultúrtha agus ar thuiscint níos fearr idir gach grúpa sa stát.

69. Cuireann mír 1.i gné bhreise leis sin: an coincheap go gcaithfidh caidrimh dá leithéid a bheith in ann forbairt thar teorainneacha náisiúnta má tá grúpaí a labhraíonn na teangacha réigiúnacha nó mionlaigh céanna nó cosúla scaipthe thar chúpla stát. Faoi mar a thuigfí, bíonn teangacha réigiúnacha nó mionlaigh á labhairt ag grúpa sách beag cainteoirí sa stát lena mbaineann: chun críche saibhriú comhchoiteann sa saol cultúrtha, b'fhéidir go mbeadh ar an ngrúpa beag cainteoirí sin a bheith in ann brath ar na hacmhainní cultúrtha atá ar fáil, thar teorann, do ghrúpaí eile a labhraíonn an teanga chéanna nó chosúil. Tá tábhacht faoi leith leis sin nuair is ionann teanga réigiúnach i stát amháin agus teanga mhór chultúrtha, nó teanga náisiúnta fiú, i stát eile agus ina bhféadfadh comhar trasteorann a chur ar chumas an phobail réigiúnaigh tairbhe a bhaint as gníomhaíocht chultúrtha sa teanga sin a úsáidtear níos forleithne. Tá sé tábhachtach go n-aithneodh stáit dliteanas caidreamh dá leithéid agus nach mbeidís in amhras fúthu i dtéarmaí na dílseachta a mbíonn gach stát ag súil léi óna náisiúnaigh agus nach mbreathnóidís orthu mar bhagairt dá hiomláine chríochach. Aireoidh grúpa teanga níos comhtháite sa stát ina bhfuil sé má aithnítear dá réir é agus mura gcuirtear bac ar theagmhálacha cultúrtha lena phobail in aice láimhe.

70. Ach fágtar faoi na stáit é a oibriú amach cé na socruithe is feiliúnaí chun comhaisig thrasnáisiúnta dá leithéid a bhaint amach, go háirithe nuair a chuirtear san áireamh na srianta intíre agus idirnáisiúnta a d'fhéadfadh a bheith ag roinnt díobh. Leagtar amach ceanglais níos sonraí in Airteagal 14 i gCuid III.

Idirdhealú a dhíchur (Airteagal 7, mír 2)

71. Cuimsíonn cosc ar idirdhealú i leith úsáid teangacha réigiúnacha nó mionlaigh ráthaíocht íosta do chainteoirí teangacha dá leithéid. Chuige sin, gabhann na páirtithe ar láimh bearta a dhíchur a dhíspreagann úsáid teanga réigiúnaí nó teanga mhionlaigh nó a chuireann cothú nó forbairt teanga dá leithéid i mbaol.

72. Ach ní hé cuspóir na míre seo comhionannas iomlán ceart a bhunú idir teangacha. Mar a thugtar le fios san fhoclaíocht, agus go háirithe leis an nath “nach bhfuil bunús leo” a chur isteach, tagann sé go héasca le meon na cairte gur féidir dealuithe áirithe a dhéanamh idir teangacha nuair atá beartais a bhaineann le teangacha réigiúnacha nó mionlaigh á mbaint amach. Go háirithe, ní hionann na bearta a leagann gach stát síos ar mhaithe le húsáid teanga náisiúnta nó oifigiúla agus idirdhealú i leith teangacha réigiúnacha ar an mbunús nach dtugtar faoi na bearta céanna sin ar mhaithe leo siúd. Ach ní fhéadfaidh bearta dá leithéid a bheith ina gconstaic do chothú nó d'fhorbairt na dteangacha réigiúnacha nó mionlaigh.

73. Ag an am céanna, de bharr go bhfuil difríochtaí idir cás na dteangacha oifigiúla agus cás na dteangacha réigiúnacha nó mionlaigh, agus go mbíonn siad siúd a úsáideann teangacha réigiúnacha nó mionlaigh faoi mhíbhuntáiste go minic, is chuige sin go díreach a nglacann an chairt leis go bhféadfadh go mbeadh gá le bearta dearfacha a mbeadh d'aidhm acu teangacha dá leithéid a chaomhnú agus a chur ar aghaidh. Fad is go bhfuil aidhm dá leithéid ag na bearta, agus nach bhféachann siad le níos mó ná comhionannas idir teangacha a chur ar aghaidh, níor cheart caitheamh leo mar bhearta idirdhealaithe.

Meas agus tuiscint fhrithpháirteach idir grúpaí teangeolaíocha a chur ar aghaidh (Airteagal 7, mír 3)

74. Tá meas ar theangacha réigiúnacha nó mionlaigh agus forbairt mheon na caoinfhulaingthe ina leith ina gcuid den bhéim ghinearálta ar thuiscint a fhorbairt ar chás iolracht teangacha laistigh de stát. Is gné thábhachtach de chaomhnú praiticiúil teangacha réigiúnacha nó mionlaigh í forbairt mheon sin na caoinfhulaingthe agus na glacachta tríd an gcóras oideachais agus trí na meáin. Ní mheastar gur ionann na meáin chumarsáide a chothú chun iarracht a dhéanamh cuspóirí dá leithéid a bhaint amach agus tionchar neamhdhlisteanach stáit; go deimhin, tá meas ar chearta an duine, caoinfhulaingt ar mhionlaigh agus gríosú chun fuatha a sheachaint i measc na gcineálacha cuspóirí nach mbíonn aon drogall ar fhormhór na stát san Eoraip a chur i bhfeidhm ar na meáin mar oibleagáidí. Ar an mbealach céanna, i gcás cainteoirí teangacha réigiúnacha nó mionlaigh, cuimsíonn an prionsabal seo toisc thábhachtach a fhágann go bhfuil siad níos toilteanaí glacadh le teangacha agus cultúir an tromlaigh.

Bunú comhlachtaí chun ionadaíocht a dhéanamh ar shainleasa teangacha réigiúnacha nó mionlaigh (Airteagal 7, mír 4)

75. Cheap CAHLR go raibh sé tábhachtach go mbeadh sásraí i ngach stát trína dtabharfaidh na húdaráis phoiblí aird ar na riachtanais agus na mianta a chuireann cainteoirí teangacha réigiúnacha nó mionlaigh in iúl iad féin. Dá réir sin, moltar go mbeadh comhlacht ag gach teanga réigiúnach nó mhionlaigh chun í chur ar aghaidh a bheadh freagrach as ionadaíocht a dhéanamh ar shainleasa na teanga ar an leibhéal náisiúnta, ag tabhairt faoi bhearta praiticiúla chun í a chur ar aghaidh, agus i mbun monatóireachta ar chur i bhfeidhm na cairte maidir leis an teanga áirithe sin. Léiríonn an nath “más gá”, i measc nithe eile, sa chás go bhfuil forais dá leithéid ann cheana féin i bhfoirm amháin nó eile, níl sé i gceist go spreagarf stáit chun forais nua a bhunú a dhéanfaidh dúbailt orthu.

Prionsabail na cairte a fheidhmiú ar theangacha neamhchríochacha (Airteagal 7, mír 5)

76. Cé go mbaineann an chairt go príomha le teangacha a aithnítear go stairiúil le limistéar

geografach áirithe sa stát, níor theastaigh ó CAHLR neamhaird a dhéanamh de na teangacha sin a labhraítear go traidisiúnta sa stát ach nach bhfuil bonn críochach beacht acu.

77. Ach aithnítear, mar gheall ar an réimse críochach a bhaineann le roinnt prionsabal agus cuspóirí a leagtar síos i gCuid II a fheidmiú agus an deacracht phraiticiúil a bhaineann le tabhairt faoi bhearta chun iad a chur i bhfeidhm gan a raon geografach a shainmhíniú, nach féidir na forálacha sin a chur i bhfeidhm ar theangacha neamhchríochacha gan iad a chur in oiriúint ar bhealaí áirithe. Sonraíonn mír 5 dá réir sin nach bhfuil siad le cur i bhfeidhm ach a mhéad is féidir ar na teangacha sin.

78. Is féidir cuid de na forálacha i míreanna 1 go 4 a chur i bhfeidhm gan aon deacracht ar theangacha neamhchríochacha; is fíor sin i gcás na teangacha sin a aithint, chomh maith leis na bearta chun meas, tuiscint agus caoinfhulaingt ina leith a fhorbairt, cosc ar idirdhealú agus an ghnímh chun tacaíocht dhearfach a thabhairt dóibh, an fhéidearthacht go bhforbródh na grúpaí a labhraíonn na teangacha sin naisc lena chéile sa stát agus thar lear, agus cur ar aghaidh taighde agus staidéar teanga. Ar an lámh eile, ní bheidh sé indéanta a chur i bhfeidhm ar theangacha neamhchríochacha na forálacha a bhaineann le ranna riarthacha agus na saoráidí a sholáthraítear do dhaoine nach labhraíonn na teangacha sin chun go bhfaighidh siad eolas éigin orthu, toisc nach féidir tabhairt faoi bhearta dá leithéid ach i gcríoch shonraithe. Ar deireadh, i gcás na gcuspóirí a bhaineann le foráil a dhéanamh do theagasc agus staidéar na dteangacha neamhchríochacha sin agus a n-úsáid sa saol poiblí a chur ar aghaidh, is dóigh nach féidir iad a chur i bhfeidhm seachas má chuirtear in oiriúint iad ar bhealaí áirithe.

Cuid III – Bearta chun úsáid na dteangacha réigiúnacha nó mionlaigh a chur ar aghaidh sa saol poiblí i gcomhréir leis na gealltanais arna ngabháil ar lámh faoi Airteagal 2, mír 2

Airteagal 8 – Oideachas

79. Ní bhaineann na forálacha i mír 1 den airteagal seo ach leis an gcríoch ina n-úsáidtear gach teanga réigiúnach nó mhionlaigh. Cuirtear i bhfeidhm freisin iad “i gcomhréir leis an gcor ina bhfuil gach ceann de na teangacha sin”. Mar a thugtar le fios sa tagairt d’Airteagal 2, mír 2 thuas, tá ábharthacht faoi leith leis an gcoinníoll sin maidir lena roghnú cé acu roghanna a nglacfar leo le haghaidh cén teanga i bhfomhíreanna a go f.

80. Tá an nath “agus gan dochar do theagasc theanga oifigiúil nó theangacha oifigiúla an stáit” in ainm aon fhéidearthacht a sheachaint go léirmhíneofaí go gcuireann forálacha Airteagal 8, mír 1 – agus go háirithe an chéad rogha i ngach ceann d’fhomhíreanna a go f – teagasc na teanga nó na dteangacha a labhraíonn an tromlach as an áireamh. Bheadh claonadh dá leithéid geiteonna teangeolaíoch a chruthú ag dul in aghaidh phrionsabail an idirchultúrachais agus an ilteangachais a dtarraingítear aird orthu sa bhrollach agus in aghaidh shainleasa na ngrúpaí daonra lena mbaineann. Sna cúinsí speisialta sin i dtíortha ina mbaineann an chairt le teangacha oifigiúla nach n-úsáidtear chomh forleathan céanna, ba cheart a léirmhíniú ón nath sin go bhfuil forálacha mhír 1 gan dochar do theagasc teangacha oifigiúla eile.

81. Baineann Airteagal 8 le leibhéal éagsúla oideachas: oideachas réamhscoile, bunoidéachas, meánoideachas, oideachas teicniúil agus gairmoideachas, oideachas ollscoile agus oideachas aosach. Le haghaidh gach leibhéal díobh siúd, cuirtear roghanna difriúla i láthair de réir chás gach teanga réigiúnaí nó mionlaigh.

82. Úsáidtear an nath “ar leor an líon díobh atá ann” i gcuid de na fomhíreanna. Aithnítear leis sin nach féidir a éileamh ar na húdaráis phoiblí tabhairt faoi na bearta lena mbaineann dá mbeadh sé deacair an t-íoslíon daltaí a theastaíonn chun rang a chruthú a bhaint amach mar gheall ar chás an ghrúpa theangeolaíoch. Ar an lámh eile, i bhfianaise cás áirithe teangacha réigiúnacha nó mionlaigh, moltar go bhféadfaí an gnáth-chuóta a theastaíonn chun rang a chruthú a chur i bhfeidhm go solúbtha agus i gcás líon daltaí níos lú gur “leor an líon díobh atá ann”.

83. Tugann an fhoclaíocht i rogha iv i bhfomhíreanna c agus d aird ar an gcaoi a bhfuil éagsúlacht

sna cásanna náisiúnta i dtaobh na lán-aoise agus na haoise a bhféadtar oideachas dá leithéid a chur i gcrích. Ag brath ar na cúinsí sin, d'fhéadfaí aird a thabhairt ar mhianta na ndaltaí féin nó ar mhianta a dteaghlach.

84. Aithnítear nach ndéanann gach córas oideachais dealú idir oideachas meánscolaíochta agus gairmoideachas, agus go gcaitear leis an ngairmoideachas mar chineál áirithe oideachas meánscolaíochta. Mar sin féin, mar atá i bhfomhíreanna c agus d, tugann an dealú sin aird ar na difríochtaí i gcórais ghairmoiliúna. Go háirithe, i gcás tíortha ina dtugtar faoi ghairmoiliúint den chuid is mó trí phrintíseachtaí agus go bhfuil sé deacair bearta ar mhaithe le teangacha réigiúnacha nó mionlaigh a chur i bhfeidhm dá bhrí sin, cuireann sé ar chumas na bpáirtithe glacadh ar a laghad leis na ceanglais níos déine i réimse an oideachais meánscolaíochta ghinearálta.

85. Tá na forálacha a bhaineann le hoideachas ollscoile agus aosach inchomparáide leo siúd ar leibhéal eile oideachais toisc go dtairgeann siad rogha mhalartach idir teagasc sa teanga réigiúnach nó mhionlaigh agus í a theagasc mar ábhar oideachais. Chomh maith leis sin, mar a tharlaíonn i gcás an oideachais réamhscolaíochta, tairgtear réiteach eile ar na cásanna sin nuair nach bhfuil aon dlínse dhíreach ag na húdaráis phoiblí le haghaidh an chineáil sin oideachais. I stáit áirithe, d'fhéadfaí a bhreith nach leor líon cainteoirí na teanga réigiúnaí nó mionlaigh don fhoráil a bhaineann le hoideachas ollscoile sa teanga sin nó maidir leis an teanga sin. Sa chomhthéacs sin, luadh an sampla de stáit a aithníonn, trí bhíthin comhaontú sonrath nó comhaontú ginearálta ar dhioplómaí a aithint, an chéim ollscoile a fuair cainteoir teanga réigiúnaí nó teanga mhionlaigh ó ollscoil i stát eile ina n-úsáidtear an teanga chéanna.

86. Is imní nach gcuirfí teagasc teangacha réigiúnacha nó mionlaigh ar leithligh ón gcomhthéacs cultúrtha a spreag mír 1.g. Bíonn nasc ag na teangacha sin go minic le stair ar leith agus traidisiúin shonracha. Is cuid d'oidhreacht na hEorpa í an stair agus an cultúr réigiúnach nó mionlaigh sin. Dá réir, is inmhianaithe go mbeadh daoine nach labhraíonn na teangacha lena mbaineann in ann teacht orthu freisin.

87. Nuair a ghabhann stát ar láimh ráthaíocht a thabhairt go dteagascfar teanga réigiúnach nó mhionlaigh, ní mór dó a chinntiú go bhfuil a dteastaíonn ar fáil i dtéarmaí airgeadais, foirne agus áiseanna teagaisc. Ní gá an iarmhairt riachtanach sin a shonrú sa chairt. Ach i gcás na foirne, tagann ceist aníos freisin faoina n-inniúlacht agus dá bhrí sin faoina n-oiliúint. Is gné bhunúsach é sin, agus sin é an fáth a ndéantar foráil shonrach dó i mír 1.h.

88. Ag cur san áireamh buntábhacht an teagaisc, agus níos sonraí, an chórais scolaíochta, le haghaidh caomhnú teangacha réigiúnacha nó mionlaigh, mheas CAHLR gur ghá foráil a dhéanamh do chomhlacht sonrath nó do chomhlachtaí sonracha a dhéanfadh monatóireacht ar a bhfuil ar bun sa réimse sin. Ní shonraítear na saintréithe a bheadh ag foras maoirseachta dá leithéid i mír 1.i. Dá bhrí sin d'fhéadfadh gur comhlacht údarais oideachais nó foras neamhspleách é. D'fhéadfaí an fheidhm sin a thabhairt freisin don chomhlacht a bhforáiltear dó in Airteagal 7, mír 4, den chairt. I gcás ar bith, éilíonn an chairt go mbeadh torthaí na monatóireachta ar fáil go poiblí.

89. Go hiondúil srianann an chairt cosaint na dteangacha réigiúnacha nó mionlaigh sa limistéar geografach ina labhraítear go traidisiúnta iad. Ach tá eisceacht ina leith sin i mír 2 d'Airteagal 8. Spreagtar sin mar gheall ar an tuiscint go bhféadfadh, i ré nua-aimseartha na gluaiseachta, nach leor prionsabal an chríochachais níos mó go praiticiúil chun teanga réigiúnach nó mhionlaigh a chosaint go héifeachtach. Go háirithe, tá líon suntasach cainteoirí de theangacha dá leithéid tar éis dul ar imirce go dtí na mórchathracha. Ach i bhfianaise na ndeacrachtaí a bhaineann le síneadh na forála oideachais le haghaidh teangacha réigiúnacha nó mionlaigh lasmuigh dá mbonn críochach traidisiúnta, dréachtaítear Airteagal 8, mír 2, go solúbtha i dtéarmaí na ngealltanais sin agus i gcás ar bith níl feidhm leis ach nuair atá call le bearta dá leithéid mar gheall ar líon lucht úsáidte na teanga lena mbaineann.

Airteagal 9 – Údaráis bhreithiúnacha

90. Baineann mír 1 den airteagal seo leis na dúichí breithiúnacha sin ina dtugann líon na gcónaitheoirí a úsáideann na teangacha réigiúnacha nó mionlaigh call do na bearta lena mbaineann. Tagann an coinníoll seo, i bpáirt, leis an riail ghinearálta i bhformhór na bhforálacha sa chairt, a bhaineann le teangacha réigiúnacha nó mionlaigh a chosaint laistigh den chríoch ina n-úsáidtear iad go traidisiúnta. I gcás cúirteanna níos airde atá lonnaithe lasmuigh den chríoch ina n-úsáidtear an teanga réigiúnach nó mhionlaigh, is faoin stát lena mbaineann é aird a thabhairt ar nádúr speisialta an chórais bhreithiúnaigh agus ordlathas a chúirteanna.

91. Léiríonn foclaíocht na habairte réamhrá in Airteagal 9, mír 1, freisin tiomantas CAHLR go gcosnófaí bunphrionsabail an chórais bhreithiúnaigh, ar nós chomhionannas na bpáirtithe agus moilleanna míchuí ar phríos an dlí a sheachaint, ar mhí-úsáid fhéideartha na saoráidí ceart cútímh do theangacha réigiúnacha nó mionlaigh. Ach ní thugann an tiomantas dlisteanach sin call do shrianadh ginearálta ar bith ar ghealltanais páirtí faoin mír sin; ina áit sin, beidh ar an mbreitheamh i gcásanna aonair mí-úsáid na bhféidearthachtaí a thairgtear a chinneadh.

92. Déantar dealú idir imeachtaí coiriúla, sibhialta agus riarthacha agus cuirtear na roghanna a bhforáiltear dóibh in oiriúint do nádúr áirithe gach ceann díobh. Mar is léir ó na focail “agus/nó” is féidir glacadh le cuid de na roghanna sin in éindí.

93. Baineann forálacha Airteagal 9, mír 1, le himeachtaí os comhair cúirteanna dlí. Ag brath ar na socruithe sonracha le haghaidh riaradh ceartais atá i bhfeidhm i ngach stát, ba cheart an téarma “cúirteanna”, nuair is iomchuí, a thuiscint mar théarma a chuimsíonn comhlachtaí eile ag a bhfuil feidhm bhreithiúnach. Tá sé sin ábhartha go háirithe i gcás fhomhír c.

94. Úsáidtear an nath “seolfaidh na cúirteanna... na himeachtaí sna teangacha réigiúnacha nó mionlaigh” sa chéad rogha i bhfomhíreanna a, b agus c in Airteagal 9, mír 1. Tugann an nath sin le tuiscint, ar chuma ar bith, go n-úsáidtear an teanga réigiúnach nó mhionlaigh ábhartha i seomra na cúirte agus sna himeachtaí sin ina bhfuil an páirtí a labhraíonn an teanga sin páirteach. Ach is faoi gach stát é, i bhfianaise shaintréithe sonracha a chórais bhreithiúnaigh, raon beacht an natha “seolfaidh na cúirteanna... na himeachtaí” a chinneadh.

95. Ba cheart a thabhairt faoi deara le mír 1.a.ii, ina ngabhann na páirtithe ar lámh ráthaíocht a thabhairt do chearta an chúisí a t(h)eanga réigiúnach nó mhionlaigh a úsáid, go dtéitear níos faide ná cearta an chúisí, mar a leagtar síos in Airteagal 6, mír 3.e den Choinbhinsiún Eorpach um Chearta an Duine, cúnamh saor in aisce a fháil ó ateangaire mura dtuigeann nó mura labhraíonn sé/sí an teanga a úsáidtear sa chúirt. Amhail fomhíreanna b.ii agus c.ii, tá sé sin bunaithe ar an mbreithniú fiú má bhíonn cainteoirí teanga réigiúnaí nó teanga mhionlaigh in ann an teanga oifigiúil a labhairt, nuair a chaithfidh siad iad féin a chosaint os comhair cúirt dlí, b’fhéidir go n-aireoidís an gá iad féin a chur in iúl sa teanga is gaire dóibh ó thaobh a mothúchán de nó sa teanga is líofa dóibh. Rachadh sé in aghaidh chuspóir na cairte mar sin dá mbeadh teorainn lena fheidhmiú do chásanna ina bhfuil gá praiticiúil lena leithéid. Ar an lámh eile, toisc go dtéann an fhoráil sin níos faide ná gné chearta an duine go díreach trí rogha shaor a thabhairt don chúisí agus go gcaithfear saoráidí a chur ar fáil de réir a c(h)innidh, measadh go raibh sé réasúnta é a fhágáil faoi rogha na stát go pointe an nglacfaí léi nó nach nglacfaí, agus teorainn a chur lena fheidhmiú do cheantair bhreithiúnacha áirithe.

96. Is é cuspóir mhír 1.d foráil a dhéanamh go mbeadh an t-aistriúchán nó an ateangaireacht a d’fhéadfadh a bheith riachtanach trí Airteagal 9, míreanna 1.b agus c a fheidhmiú, ar fáil saor in aisce. I gcás na stát sin nach nglacann leis an bhfomhír sin, is fúthu féin é teacht ar réiteach ar an gceist seo, de réir forálacha dlí reatha nó trí ghlacadh le forálacha nua, sonracha a thabharfadh aird ar an ngá le teangacha réigiúnacha nó mionlaigh a chur ar aghaidh. Dá réir, d’fhéadfadh an té a dhéanfadh iarratas ar ghníomh ar leith na costais a íoc go hiomlán nó i bpáirt, nó d’fhéadfaí iad a roinnt idir na páirtithe, etc.

97. Baineann mír 2 le bailíocht cáipéisí dlí a dhréachtaítear i dteanga réigiúnach nó mhionlaigh. Tá

srian lena raon sa mhéid nach dtugtar le fios na coinníollacha ar fad do bhailíocht cáipéis dlí ach go gcuirtear teorainn leis trína dhearbhuíocht nach féidir bailíocht cáipéise a shéanadh ar an bhforas gur dréachtaíodh í i dteanga réigiúnach nó mhionlaigh agus sin amháin. Ina theannta sin, ní chuirtear cosc ar stát foráil a dhéanamh d'fhoirmiúlachtaí breise i gcás dá leithéid, mar shampla an gá go gcuirfí foirmle áirithe teastasaithe leis sa teanga oifigiúil. Tugtar le tuiscint i mír 2.b go gcuirtear inneachair na cáipéise a agraíonn an páirtí atá ag úsáid teanga réigiúnach nó mhionlaigh ar an eolas, go díreach nó go hindíreach (fógraíocht, seirbhís faisnéise stáit, etc.), don pháirtí eile nó do pháirtithe leasmhara tríú páirtí nach labhraíonn an teanga réigiúnach nó mhionlaigh, i bhfoirm a thuigeann siad.

98. Tá feidhmiú Airteagal 9, mír 2, gan dochar do chur i bhfeidhm conarthaí agus coinbhinsiún ar chomhchúnaimh i gcúrsaí dlí, agus i ngach cás dá leithéid pléitear go follasach ceist na dteangacha atá le húsáid.

99. Baineann mír 3 le téacsanna reachtaíochta a aistriú go teangacha réigiúnacha nó mionlaigh. Tagraíonn an nath “mura gcuirtear ar fáil ar dhóigh eile iad” do chásanna ina bhfuil an téacs ar fáil i dteanga réigiúnach nó mhionlaigh cheana féin mar gur aistríodh é go teanga chosúil nó chomhionann ar teanga oifigiúil de chuid stáit eile í.

Airteagal 10 – Údaráis riarthacha agus seirbhísí poiblí

100. Is é cuspóir an airteagail seo a chur ar chumas cainteoirí teangacha réigiúnacha nó mionlaigh a gceart mar shaoránaigh a fheidhmiú agus a ndualgais saoránaigh a chomhlíonadh i gcoinníollacha a léiríonn meas ar a modh léirithe.

101. Ceapadh na forálacha go príomha chun cumarsáid a fheabhsú idir na húdaráis poiblí agus iad siúd a úsáideann teangacha réigiúnacha nó mionlaigh. Is fíor gur fhorbair imthosca sóisialta agus cultúrtha ar bhealach go bhfuil formhór mór na ndaoine a labhraíonn na teangacha sin dátheangach agus in ann teanga oifigiúil a úsáid chun cumarsáid a dhéanamh leis na húdaráis poiblí. Ach is cuid bhunúsach de stádas na dteangacha sin agus dá bhforbairt é úsáid teangacha réigiúnacha nó mionlaigh a cheadú i gcaidrimh leis na húdaráis sin agus ó thaobh dearcadh suibhachtúil de freisin. Is léir dá gcuirfí cosc iomlán ar theanga ó chaidrimh leis na húdaráis, go gcuirfí ar neamhní í, toisc gur meán cumarsáide poiblí í teanga agus nach féidir í a laghdú go saol na gcaidreamh príobháideach amháin. Chomh maith leis sin, mura dtugtar teacht do theanga ar an saol polaitiúil, dlí nó riarthach, caillfidh sí de réir a chéile a hacmhainneacht téarmeolaíochta ar fad sa réimse sin agus is teanga “faoi mhíchumas” a bheidh inti, nach bhfuil in ann gach gné de shaol an phobail a chur in iúl.

102. Déantar dealú in Airteagal 10, sna cineálacha gníomhartha a dtugann na húdaráis poiblí fúthu, idir trí chatagóir:

- gníomh údaráis riarthacha an stáit: is é sin gníomhartha traidisiúnta na n-údarás poiblí, go háirithe i bhfoirm sainchearta poiblí nó cumhachtaí faoin ngnáthdhlí a fheidhmiú (mír 1);
- gníomh údarás áitiúil agus réigiúnach, is é sin údaráis chríochacha fho-náisiúnta ghinearálta ag a bhfuil cumhachtaí féinrialtais (mír 2);
- gníomh comhlachtaí a chuireann seirbhísí poiblí ar fáil, bíodh siad faoi dhlí poiblí nó príobháideach, a fhanann faoi riail poiblí: seirbhísí poist, ospidéal, leictreachas, iompar, agus mar sin de (mír 3).

103. I ngach réimse, agus nádúr sonracha na n-údarás nó na gcomhlachtaí lena mbaineann á chur in oiriúint go cuí, tugtar aird ar éagsúlacht na gcásanna teangeolaíochta. I roinnt cásanna is féidir teanga réigiúnach nó mhionlaigh a aithint mar theanga “ghar-oifigiúil” mar gheall ar a saintréithe, a dhéanann teanga oibre di, ar a críoch, nó an gnáthmhodh cumarsáide, sna húdaráis poiblí. (Is é an gnáthrud go mbaintear leas as an teanga oifigiúil nó an teanga is forleithne labhairt i dteagmhálacha le daoine nach labhraíonn an teanga réigiúnach nó mhionlaigh.) Mar mhalairt air sin, d'fhéadfaí an teanga a úsáid ar a laghad i gcaidrimh a bheadh ag údaráis dá leithéid le daoine a labhraíonn leo sa teanga sin. Ach sa chás nach bhfuil réitigh dá leithéid praiticiúil mar gheall ar chás obiachtúil teanga réigiúnaí nó teanga mhionlaigh, foráiltear mion-ghealltanais chun staid chainteoirí na teanga lena mbaineann a chosaint:

féadfar iarratais nó cáipéisí ó bhéal nó i scríbhinn a chur isteach go dlisteanach sa teanga réigiúnach nó mhionlaigh, ach níl aon oibleagáid ann freagra a thabhairt sa teanga sin.

104. Cáilítear gealltanais na bpáirtithe i míreanna 1 agus 3 leis an nath “a mhéad is féidir sin go réasúnta”. Níl sé i gceist go dtiocfadh an coinníoll sin in áit na hacmhainne, a bhronntar ar na páirtithe le hAirteagal 2, mír 2 agus Airteagal 3, mír 1, chun roinnt de na forálacha i gCuid III den chairt a fhágáil ar lár óna ngealltanais i leith gach teanga ar leith. Ach féachann sé le haird a thabhairt ar an gcaoi a bhfuil impleachtaí suntasacha i dtéarmaí airgeadais, foirne nó oiliúna ag baint le roinnt de na bearta a bhforáiltear dóibh. Má ghlactar le foráil áirithe i leith teanga ar leith, bíonn ceanglas ann dá bharr go gcuirfear na hacmhainní ar fáil agus go ndéanfar na socruithe riarthacha a theastaíonn chun í a chur i bhfeidhm. Mar sin féin, aithnítear go bhféadfadh cúinsí a bheith ann nuair nach mbeadh feidhmiú iomlán agus daingean na forála lena mbaineann réalaíoch anois, nó fós. Cuireann an nath “a mhéad is féidir sin go réasúnta” ar chumas na bpáirtithe, nuair atá na forálacha ábhartha á gcur i bhfeidhm, a chinneadh an bhfuil cúinsí dá leithéid i gceist i gcásanna ar leith.

105. Dréachtaíodh téarmaí mhír 2, agus go háirithe gealltanais na bpáirtithe “a cheadú agus/nó a chothú”, ar bhealach a thugann aird ar phrionsabal na féinrialach áitiúla agus réigiúnaí. Ní thugann siad le fios nach bhfuil feidhmiú na bhforálacha a leagtar amach ansin chomh tábhachtach céanna, mar a bhaineann siad leis na húdaráis phoiblí is gaire don saoránach. Níos ginearálta, bhí CAHLR ar an eolas go bhfuil feidhmiú cuid d’fhorálacha na cairte laistigh de dhlínse údarás áitiúil nó réigiúnach agus go bhféadfadh go mbeadh costais shuntasacha ag baint leo dóibh siúd lena mbaineann. Ba cheart do na páirtithe a áirithiú go gcloíonn cur i bhfeidhm na cairte le prionsabail na féinrialach áitiúla mar a shainmhínítear sa Chairt Eorpach um Fhéinrialú Áitiúil, agus go háirithe in Airteagal 9, mír 1, dá cuid, ina sonraítear: “Beidh údarás áitiúla i dteideal, laistigh de bheartas náisiúnta eacnamaíoch, acmhainní leordhóthanacha airgeadais dá gcuid féin, a mbeidh siad in ann a úsáid gan srian laistigh de chreat a gcumhachtaí.”

106. Foráiltear i mír 2.a d’úsáid teangacha réigiúnacha nó mionlaigh “mar chuid” den údarás réigiúnach nó áitiúil. Tá an ceapadh seo in ainm a léiriú go bhféadfadh an t-údarás lena mbaineann an teanga réigiúnach nó mhionlaigh a úsáid mar theanga oibre; ach ní thugann sé le tuiscint gur féidir an teanga réigiúnach nó mhionlaigh a úsáid i gcumarsáid leis an rialtas láir.

Airteagal 11 – na Meáin

107. Tá an t-am agus an spás is féidir le teangacha réigiúnacha nó mionlaigh a fháil sna meáin riachtanach dá gcosaint. Ní féidir le teanga ar bith a tionchar a choinneáil sa lá atá inniu ann mura bhfuil fáil aici ar na cineálacha nua ilchumarsáide. Is iad a bhforbairt siúd ar fud na cruinne agus dul chun cinn na teicneolaíochta is cúis le hídú thionchar cultúrtha na dteangacha nach labhraítear chomh forleathan sin. I gcás na mórmheán, an teilifís go háirithe, is é méid an lucht féachana an toisc chinntitheach go hiondúil. Ach léiríonn teangacha réigiúnacha agus mionlaigh margadh beag cultúrtha. D’ainneoin na ndeiseanna nua a thairgtear dóibh mar gheall ar dhul chun cinn i dteicneolaíocht na craoltóireachta, is fíor fós go dteastaíonn tacaíocht phoiblí má táthar le teacht a fháil ar na meáin. Ach is réimse iad na meáin ina mbíonn teorainn le hidirghabháil phoiblí agus nach mbíonn gníomh trí bhíthin rialachán an-éifeachtach. Gníomhaíonn na húdaráis áitiúla go bunúsach sa réimse seo trí chothú agus cúnamh a thabhairt. Ag féachaint lena áirithiú go dtugtar cothú agus cúnamh dá leithéid mar thacaíocht do theangacha réigiúnacha nó mionlaigh, iarrann an chairt ar stáit gealltanais a thabhairt ar leibhéal éagsúla.

108. Téann na bearta a bhforáiltear dóibh san airteagal seo chun tairbhe lucht úsáidte teangacha réigiúnacha nó mionlaigh laistigh de limistéir gheografacha faoi seach na dteangacha sin. Ach tugann an fhoclaíocht i mír 1 ina leith sin, atá difriúil ón gceapadh in airteagail eile, aird ar an gcaoi a bhfuil nádúr speisialta ag baint go háirithe leis na meáin chlosamhairc. Dá bhrí sin fiú má thugtar faoi na bearta i leith críoch shonrach, d’fhéadfadh a n-éifeachtaí síneadh i bhfad níos faide i gcéin; ar an lámh eile, ní gá tabhairt faoi na bearta laistigh den chríoch lena mbaineann, fad is go dtéann siad chun tairbhe na ndaoine a chónaíonn ansin.

109. Aithnítear go bhfuil leibhéal éagsúla smachta ar na meáin ag na húdaráis áitiúla sna stáit dhifriúla. Chuige sin sonraítear i míreanna 1 agus 3 go gcinntear raon a gceanglais bunaithe ar raon a n-inniúlachta, a gcumhachtaí nó a ról dhlísteanaigh sa réimse sin. Tarraingítear béim, ina theannta sin, ar an gcaoi arb é ról dlísteanach an stáit, i ngach tír, an creat dlí agus na coinníollacha a chruthú trínar féidir cuspóir an airteagail seo a bhaint amach ach go gcuireann prionsabail neamhspleáchas na meán teorainn leis sin.

110. Déantar dealú i mír 1 d'Airteagal 11 idir na gealltanais a mholtar chun dul chun tairbhe teangacha réigiúnacha nó mionlaigh i réimse an raidió agus na teilifíse, bunaithe ar an dtugann réimse na teilifíse faoi mhisean seirbhíse poiblí nó nach dtugann. Baineann misean dá leithéid, a d'fhéadfadh comhlacht craoltóireachta poiblí nó príobháideach tabhairt faoi, le soláthar réimse leathan clár, lena n-áirítear breith ar spéiseanna agus ar shuimeanna an mhionlaigh. Sa chomhthéacs sin féadfaidh an stát foráil a dhéanamh (mar shampla, i reachtaíocht nó i sonraíochtaí an chraoltóra) do chraoladh clár i dteangacha réigiúnacha nó mionlaigh. Pléann fómhír a leis an gcás sin. Ar an lámh eile, nuair a chaitear leis an gcraoltóireacht go hiomlán mar fheidhm de chuid na hearnála príobháidí, ní féidir leis an stát níos mó a dhéanamh ná nithe “a chothú agus/nó a éascú” (fomhíreanna b agus c). Níl an cás deiridh i bhfeidhm ach ar an bpreas scríofa (fómhír e). Nuair is ábhartha, áirítear sa ghealltanais a thugann na páirtithe na minicíochtaí riachtanacha a leithdháileadh orthu siúd atá ag craoladh i dteangacha réigiúnacha nó mionlaigh.

111. Beag beann ar chomh beag is atá ról an stáit maidir leis na meáin, coinníonn sé an chumhacht ar a laghad go hiondúil saoirse cumarsáide a ráthú nó tugann sé faoi bhearta a bhaineann le deireadh a chur le constaicí ar shaoirse dá leithéid. Chuige sin, níl an coinníoll céanna i mír 2 agus atá i mír 1 maidir le raon dhlínse na n-údarás áitiúil. Baineann an gealltanais do ráthaíocht do shaoirse glactha ní amháin le bacainní a chuirtear sa bhealach d'aon turas ar ghlacadh clár a chraoltar ó thíortha in aice láimhe ach freisin le bacainní éighníomhacha a eascraíonn as teip na n-údarás inniúil tabhairt faoi aon ghníomh chun go mbeadh glacadh dá leithéid indéanta.

112. I bhfianaise go bhféadfadh nach mbeadh craoltaí ó stát in aice láimhe faoi réir na gcoinníollacha dlísteanacha céanna agus a bheidís siúd a léirítear ar chríoch an pháirtí ábhartha féin, tugann an tríú habairt sa mhír seo cosaint isteach a chuirtear in iúl leis na téarmaí céanna le hAirteagal 10, mír 2 den Choinbhinsiún Eorpach um Chearta an Duine a bhaineann le saoirse cainte. Mar sin féin, ba cheart aird a tharraingt, i gcás na stát sin ar páirtithe iad sa Choinbhinsiún Eorpach um Theilifís Trasteorann, nuair atáthar ag plé leis an teilifís go gcinntidh an coimbhinsiún sin na cúinsí agus na coinníollacha faoinar féidir na saoirsí a ráthaítear le hAirteagal 11, mír 2, den chairt a shrianadh, go háirithe prionsabal an neamhsrianta ar athchraoladh ina gcríocha ar sheirbhísí cláir a chloíonn le téarmaí an Choinbhinsiúin um Theilifís Trasteorann. Ina theannta sin, níl tionchar ag forálacha na míre sin ar an ngá le cloí le cúrsaí cóipchirt.

113. Foráiltear in Airteagal 11, mír 3, d'ionadaíocht ar shainleasa lucht úsáidte teangacha réigiúnacha nó mionlaigh sna comhlachtaí atá freagrach as iolrachas na meán a áirithiú. Tá struchtúir dá leithéid i bhfeidhm i bhformhór na dtíortha san Eoraip. Cuireadh na focail “go dtabharfar aird orthu” isteach mar fhreagra ar na deacrachtaí féideartha a bhain lena chinneadh cé hiad na hionadaithe ar lucht úsáidte na dteangacha sin. Ach mheas CAHLR gur leor go ndéanfaí ionadaíocht ar na grúpaí teangeolaíochta ar théarmaí cosúil le téarmaí catagóirí eile den daonra. D'fhéadfaí é sin a eagrú, mar shampla, trí na comhlachtaí a dhéanann ionadaíocht ar theangacha réigiúnacha nó mionlaigh a bhforáiltear dóibh in Airteagal 7, mír 4, den chairt.

Airteagal 12 – Gníomhaíochtaí agus saoráidí cultúrtha

114. Sa réimse seo, mar a tharla in Airteagal 11, iarrtar ar stáit tiomantas a thabhairt dá mhéad dlínse, cumhachtaí nó ról dhlísteanaigh atá ag na húdaráis phoiblí, a chuirfidh ar a gcumas tabhairt faoi ghníomh éifeachtach. Ach toisc go mbíonn tionchar gan amhras ag na húdaráis phoiblí ar na coinníollacha ina n-úsáidtear saoráidí cultúrtha, éilíonn an chairt orthu a chinntiú go bhfuil aird iomchuí ar theangacha réigiúnacha nó mionlaigh i bhfeidhmiú saoráidí dá leithéid.

115. I mír 1.a iarrtar ar stáit go ginearálta cothú a thabhairt do thionscnaimh is dual do na modhanna léirithe chultúrtha a bhaineann go sonrach le teangacha réigiúnacha nó mionlaigh. Is iad na meáin don tacaíocht sin iad siúd a mbaintear leas astu chun críocha cur ar aghaidh an chultúir go hiondúil. Cuimsíonn an nath “taobhú leis na meáin éagsúla chun rochtain ar shaothair...” – ag brath ar an gcineál gníomhaíochta cultúrtha lena mbaineann – foilsíú, léiriú, cur i láthair, scaipeadh, craoladh, agus mar sin de.

116. De bharr a lín theoranta cainteoirí i measc an daonra, ní bhíonn an táirgeacht chultúrtha chéanna ag teangacha réigiúnacha agus mionlaigh agus a bhíonn ag na teangacha a labhraítear níos forleithne. Chun a n-úsáid a chur ar aghaidh agus chun a chur ar chumas a gcainteoirí teacht ar oidhreacht ollmhór chultúrtha, is gá a bheith in ann leas a bhaint as teicnící an aistriúcháin, na dubála, an iar-shioncronaithe agus an fhotheidealaithe (mír 1.c). Ach tugann constaicí cultúrtha a sheachaint próiseas dhá threo le tuiscint. Tá sé riachtanach dá bhrí sin do bheocht agus do stádas teangacha réigiúnacha nó mionlaigh go gcuirfí saothair thábhachtacha a thairgtear iontu ar shúile pobail níos forleithne. Is é sin cúis mhír 1.b.

117. I dtaobh fheidhmiú na bhforas cultúrtha, is é sin na comhlachtaí arb é a bhfeidhm tabhairt faoi ghníomhaíochtaí cultúrtha i bhfoirmeacha éagsúla nó tacú leo, iarrtar ar stáit a chinntiú go dtugann forais dá leithéid dóthain tábhachta ina gclár ar eolas agus úsáid teangacha réigiúnacha nó mionlaigh agus dá gcultúir lena mbaineann (Airteagal 12, mír 1.d go f). Ar ndóigh ní féidir leis an gcairt a shonrú cén chaoi a bhfuil teangacha réigiúnacha nó mionlaigh le cuimsiú i ngníomhaíochtaí na bhforas sin. Ní phléitear ach “lamháltas iomchuí” a dhéanamh dóibh. Go hiondúil baineann ról na stát sa réimse seo le treoir agus maoirsiú; ní iarrtar orthu an cuspóir seo a chur chun cinn iad féin, ach a “áirithiú” go ndéantar iarracht é a bhaint amach.

118. Forálann an chairt freisin do chruthú comhlachta do gach teanga réigiúnach nó mhionlaigh a bheadh freagrach as saothair sa teanga sin a bhailiú, cóip díobh a choinneáil agus iad a scaipeadh (Airteagal 12, mír 1.g). Agus aird ar an droch-chás ina bhfuil go leor teangacha réigiúnacha nó mionlaigh, is gá an cineál sin oibre a eagrú go córasach, agus fágtar faoi na stáit é a chinneadh cén modh eagraithe a úsáidfear. Chun críocha chur i bhfeidhm na míre seo, mír g, d’fhéadfadh go mbeadh ar stáit áirithe a reachtaíocht ar thaisce dhlíthiúil agus cartlanna a chur in oiriúint ionas gur féidir leis an gcomhlacht a shamhlaítear páirt a ghlacadh i gcaomhnú saothar i dteangacha réigiúnacha nó mionlaigh.

119. Baineann feidhmiú Airteagal 12, mír 1, leis an gcríoch ina n-úsáidtear teangacha réigiúnacha nó mionlaigh, cé go n-aithnítear go bhféadfadh go mbeadh impleachtaí lasmuigh den teorainn sin ag go leor dá fhorálacha go praiticiúil. Ach agus aird ar nádúr ar an gcaoi a gcuirtear an cultúr ar aghaidh agus ar riachtanais a thagann chun cinn lasmuigh de na limistéir ina n-úsáidtear na teangacha go traidisiúnta (go háirithe mar gheall ar imirce inmheánach), tugtar forálacha isteach in Airteagal 12, mír 2, a thagann leo siúd in Airteagal 8, mír 2.

120. Féachann gach tír lena cultúr náisiúnta a chur ar aghaidh thar lear. Chun pictiúr iomlán agus dílis den chultúr sin a thabhairt, níor cheart do chur ar aghaidh dá leithéid faillí a dhéanamh ar chultúir agus ar theangacha réigiúnacha nó mionlaigh. Cuimsítear sa ghealltanas sin, a bhforáiltear dó in Airteagal 12, mír 3, bealach amháin chun prionsabal an aitheantais do theangacha réigiúnacha nó mionlaigh a chur i bhfeidhm mar a chuimsítear in Airteagal 7, mír 1.a, de Chuid II den chairt.

Airteagal 13 – Saol eacnamaíoch agus sóisialta

121. Sna córais eacnamaíocha agus shóisialta atá ina sainghné de thíortha Chomhairle na hEorpa, ní bhaineann idirghabháil na n-údarás poiblí sa saol eacnamaíoch agus sóisialta ach le fógairt dlíthe agus rialachán go hiondúil. Sna cúinsí sin, tá teorainn leis na féidearthachtaí a bhaineann le gníomh na n-údarás chun a chinntiú go ndéantar machnamh cuí ar theangacha réigiúnacha nó mionlaigh sna hearnálacha sin. Mar sin féin, forálann an chairt do líon áirithe bearta sa réimse seo. Féachtar, ar láimh amháin, le bearta a dhíchur a chuireann cosc nó a dhíspreagann úsáid teangacha dá leithéid sa saol eacnamaíoch agus sóisialta agus moltar, ar an láimh eile, roinnt bearta dearfacha.

122. Tugtar feidhmiú nithiúil sna forálacha in Airteagal 13, mír 1, ar phrionsabail an neamh-irdhealaithe. Is é sin an chúis a bhfuil siad in ainm a bheith i bhfeidhm ar fud chríoch na stát conartha agus ní i limistéir na críche sin ina n-úsáidtear teangacha réigiúnacha nó mionlaigh amháin.

123. Tugtar liosta in Airteagal 13, mír 2, den chairt de bhearta éagsúla nithiúla a thacaíonn le teangacha réigiúnacha nó mionlaigh san earnáil seo. Ar chúiseanna praiticiúla, tá siad teoranta do na limistéir gheografacha ina n-úsáidtear na teangacha sin. I dtaobh an choinníll “a mhéad is féidir sin go réasúnta”, ba cheart tagairt a dhéanamh do na mínithe faoi Airteagal 10 thuas (feic mír 104). Ar deireadh, níl gealltanais na bpáirtithe i bhfeidhm ach sa chás go bhfuil dlínse ag na húdaráis phoiblí, coinníoll nach bhfuil ábhartha ach i gcás fhomhír c.

Airteagal 14 – Comhaisig trasteorann

124. Leathnaíonn agus forbraíonn an t-airteagal seo an coincheap a leagtar amach in Airteagal 7, mír 1.i, agus dá bhrí sin déantar tagairt do na mínithe thuasluaite (feic míreanna 69-70).

125. In go leor réimsí, forbraíonn comhar trasteorann idir réigiúin atá in aice lena chéile i stáit dhifriúla. Tugtar faoi deara go bhféadfaí caitheamh le cás dá leithéid mar fhadhb i dtéarmaí iomláine chríochach i gcásanna faoi leith. Anois agus stáit Eorpacha ag teacht níos gaire dá chéile, tugtar deis do na stáit lena mbaineann “toisc chultúrtha” a úsáid chun cur lena dtuiscint fhrithpháirteach. Tá Comhairle na hEorpa tar éis breac-choinbhinsiún a chur i dtoll a chéile faoi chomhar trasteorann ar leibhéal áitiúil agus réigiúnach. Cé gur inmhianaithe go bhforbródh comhar dá leithéid ar bhealach ginearálta, tarraingítear aird i mír b ar an gcaoi ar fíor sin go háirithe sa chás go bhfuil an teanga réigiúnach chéanna á labhairt ar dhá thaobh na teorann.

126. D’fhéadfaí an comhar a shamhlaítear a leathnú go cúrsaí ar nós cleamhnas scoileanna, comhaisig múinteoirí, comh-aitheantais do dhioplómaí agus cáilíochtaí, gníomhaíochtaí cultúrtha a eagrú in éindí, sócmhainní cultúrtha a scaipeadh níos forleithne (leabhair, scannáin, taispeántais, etc.) agus gníomhaíochtaí trasteorann gníomhaireachtaí cultúrtha (compántais amharclannaíochta, léachtóirí, etc.). I gcásanna áirithe, d’fhéadfadh gur bealach sásúil (agus níos saoire) é chun gealltanais a aontaíodh faoi airteagail eile sa chairt a chur i bhfeidhm: mar shampla, i gcás saoráidí ardoideachais a chur ar fáil mar a leagtar síos in Airteagal 8, mír 1.e, d’fhéadfadh comhaontú déthaobhach socrúithe a dhéanamh do na mic léinn lena mbaineann chun go bhféadfaidís freastal ar fhorais iomchuí i stát in aice láimhe.

Cuid IV – An Chairt a chur i bhfeidhm

(Airteagail 15-17)

127. Ionas gur féidir le Comhairle na hEorpa, a ballstáit agus an pobal i gcoitinne monatóireacht a dhéanamh ar fheidhmiú na cairte, cinneadh córas tuarascálacha tréimhsiúla a úsáid a chuirfidh na páirtithe i dtoll a chéile ar an ngníomh a rinneadh chun na forálacha a bhaint amach. Foilsítear na tuarascálacha gach trí bliana; ach cuirtear i láthair an chéad tuarascáil atá in ainm cur síos a dhéanamh ar chás na dteangacha réigiúnacha nó mionlaigh tráth a dtagann an chairt i bhfeidhm don stát lena mbaineann, laistigh de bhliain amháin den dáta sin.

128. Chun éifeachtúlacht an chórais sin le haghaidh monatóireachta ar chur i bhfeidhm na cairte a áirithiú, foráiltear sa chairt do bhunú coiste saineolaithe chun na tuarascálacha a chuireann na páirtithe éagsúla isteach a iniúchadh. Beidh comhlachtaí nó cumainn a dteastaíonn uathu tuilleadh eolais a sholáthar nó cur síos a dhéanamh ar chásanna sonracha a bhaineann le feidhmiú na cairte, go háirithe Cuid III di (Airteagal 16, mír 2), in ann dul i dteagmháil leis an gcoiste saineolaithe. Ní bheidh fáil ar an gcoiste saineolaithe sin le haghaidh cúrsaí a bhaineann le ceann de na páirtithe ach ag comhlachtaí arna bhunú go dlíthiúil sa pháirtí sin. Is é cuspóir na rialach sin cosc a chur ar ghrúpaí a bhfuil a gceanncheathrú lasmuigh den pháirtí lena mbaineann, trí fheidhmiú na cairte, leas a bhaint as an gcóras monatóireachta arna bhunú fúithi chun aighneas a chruthú idir na páirtithe.

129. Ba chóir aird a tharraingt freisin ar an gcaoi nach nós imeachta garbhreithiúnach um ghearáin é seo. Ní dhéantar ach treoir a thabhairt don choiste saineolaithe monatóireacht a dhéanamh ar chur i bhfeidhm na cairte agus eolas a fháil chuige sin. Ní fhéadfaidh na comhlachtaí dá dtagraítear in Airteagal 16 iarraidh air feidhmiú mar chomhlacht achomharc breithiúnach a bheag nó a mhór.

130. Féadfaidh an coiste saineolaithe aon eolas a chuirtear faoina bhráid a dheimhniú leis na stáit lena mbaineann agus caithfidh sé iarraidh orthu tuilleadh mínte nó faisnéise a thabhairt dó chun tabhairt faoina iniúchadh. Cuirfeadh na torthaí in iúl don Choiste Airí, i dteannta thuairimí na stát lena mbaineann, nuair a chuirtear tuarascálacha na saineolaithe i láthair. Cé go gceapfaí seans, ar mhaithe le cúrsaí macántachta, gur cheart na tuarascálacha sin a fhoilsiú go huathoibríoch, braitheadh, toisc go bhféadfadh go mbeadh moltaí tograí iontu a d'fhéadfadh an Coiste Airí a chur faoi bhráid stát amháin nó níos mó, gur cheart é a fhágáil faoin gCoiste Airí cinneadh a dhéanamh bunaithe ar chás ar leith cé mhéad den tuarascáil ba cheart a fhoilsiú.

131. Beidh líon na gcomhaltaí ar an gcoiste saineolaithe cothrom le líon na bpáirtithe sa chairt. Is gá gur daoine iad a bhfuil inniúlacht aitheanta acu i réimse na dteangacha réigiúnacha nó mionlaigh. Ag an am céanna, trí bhéim a chur ar an tsaintréith thar a bheith pearsanta “den ionracas is airde”, is léir ón gcairt gur cheart go mbeadh na saineolaithe a cheaptar ar an gcoiste, agus iad ag tabhairt faoin dtasc, saor chun gníomhú go neamhspleách agus nach mbeidís faoi réir teoracha ó na rialtais lena mbaineann.

132. Mar gheall ar an gcóras le haghaidh monatóireacht coiste saineolaithe ar fheidhmiú na cairte, beifear in ann corpas faisnéise oibiachtúla a chur i dtoll a chéile a bhainfidh le cás na dteangacha réigiúnacha nó mionlaigh, agus cloí le freagrachtaí sonracha na stát go hiomlán.

Cuid V – Forálacha críochnaitheacha

133. Tá na clásail chríochnaitheacha atá in Airteagail 18 go 23 bunaithe ar shamhail na gclásal críochnaitheach le haghaidh coinbhinsiún agus comhaontaithe a chuirtear i gcrích i gComhairle na hEorpa.

134. Cinneadh gan clásal críochnach a chuirfeadh ar chumas stát cuid dá gcríocho a chur as an áireamh as raon na cairte a chur i measc na bhforálacha críochnaitheacha sin. Rinneadh é sin toisc gur saintréith bhunúsach de chuid na cairte reatha cheana féin go mbaineann sí go háirithe le críocho sonracha, is é sin iad siúd ina n-úsáidtear teangacha réigiúnacha nó mionlaigh; ina theannta sin, tá sé de cheart ag páirtithe conartha cheana féin, faoi Airteagal 3, mír 1, na teangacha réigiúnacha nó mionlaigh sin a mbeadh a ngealltanais mhionsonraithe i bhfeidhm orthu a shonrú.

135. Faoi Airteagal 21, tá sé de cheart ag na páirtithe forchoimeádais a dhéanamh i leith mhíreanna 2 go 5 in Airteagal 7 den chairt agus ansin amháin. Mheas CAHLR nár cheart go mbeadh an fhéidearthacht ag stáit chonartha forchoimeádais a dhéanamh i dtaobh Airteagal 7, mír 1, toisc go bhfuil cuspóirí agus príonsabail sa mhír sin. A fhad is a bhaineann sé le Cuid III, ghlac sé leis an tuairim, i dtéacs ina dtugtar líon mór roghanna do na páirtithe cheana féin maidir leis na gealltanais a d'aontóidís, go mbeadh forchoimeádais míchuí.

136. I bhfianaise chomh tábhachtach is atá ábhar na cairte do go leor stát nach ballstáit de Chomhairle na hEorpa iad anois, nó fós, cinneadh gur choinbhinsiún oscailte a bheadh sa chairt, a dtabharfaí cuireadh do stáit nach ballstáit den Chomhairle iad aontú dó (Airteagal 20).